Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

JENS BLOCH

Biskop i Viborg 1805-1830

af

HANS ØLLGAARD

HISTORISK SAMFUND FOR VIBORG AMT
1970

JENS BLOCH

Biskop i Viborg 1805-1830

af

HANS ØLLGAARD

HISTORISK SAMFUND FOR VIBORG AMT
1970

SBN 87235 005

Indhold

	Forord	s. 5
1.	Barndom, ungdom og studietid	s. 7
2.	Præst på landet og i hovedstaden	s. 14
3.	Biskop i Kristiansand 1804-05	s. 31
4.	Biskop i Viborg 1805-30	s. 41
5.	Tilføjelser. Ved Aage Bonde	s.104

FORORD

Ved udgivelsen af denne biografi vil Historisk Samfund for Viborg Amt gerne takke forfatteren, biskop HANS ØLLGAARD, Odense, fordi han har stillet sit manuskript til rådighed for samfundet. Man takker også professor dr. phil. ERIC JACOBSEN og frue, Kbh., der har stillet de side 28-29 gengivne portrætter af biskop Jens Bloch og hustru til disposition. Samfundet bringer endelig biskop JOHS. W. JACOBSEN, Viborg, en hjertelig tak, fordi han har udvirket at der af Viborg Stiftsfond dels er ydet et tilskud til udgivelsen af bogen om biskop Jens Bloch, dels er sikret samfundet en garantisum til dækning af evt. tab ved udgivelsen.

Viborg i januar 1970

AAGE BONDE
fmd.

1. Barndom, ungdom og studietid.

Da Holmens provst, dr.phil. og dr.theol. JENS BLOCH d. 10. maj 1804 blev indviet til biskop over Kristiansand stift i Frue kirke i København, blev, som skikken var, oplæst hans vita, en kort levnedsbeskrivelse, forfattet af ham selv. Dette vita har han selv udgivet som bilag til sin afskedsprædiken i Holmens kirke, og det må betyde, at han selv tillægger det en vis betydning. Det vil derfor også være naturligt at meddele det her, som indledning til de to følgende afsnit, trykt med kursiv.

"JENS BLOCH er fød d. 27. juni 1763 i Venøsyssel, hvor hans retskafne Fader RASMUS BLOCH var Skibskapitain og Borger i Staden AALBORG, siden Oberstyrmand i Kongelig Tjeneste – givt med den værdige Danneqvinde Anne Christine Lassen Banner, som 1778 døde fra ham og 3 efterladte Børn – selv hensov han, efterat have fristet baade Medgang og Modgang, 70 Aar gammel i Kiøbenhavn d. 12. Januar 1804, og han nød endnu 6 Dage før sin Død den Faderglæde, at see sin Søn som Biskop.

Denne var til hans 3die Aar hjemme hos sine Forældre; efter den Tid opdraget hos hans Faders Svoger, den hæderlige Olding, Søe-Commandeur HENRICH JANSON, som selv underviste ham i Christendom, Skrivning, Regning og de levende Sprog indtil hans 12te Aar, da hans Fader sendte ham med et Skib til Riga, for der at anbringe ham paa et Handels Contoir. Men da han ingen Lyst havde hverken til Søevæsenet, som Faderen helst havde ønsket, ei heller til Handelen, begyndte han først i hans trettende Aar at studere, først ved privat Underviisning hos Velærværdige Hr. JOHANNES CLAUSEN, da Præst til SUNDBYE OG HVORUP i Aalborg Stift, nu Provst og Sognepræst i Hjørring – siden offentlig i AALBORG latinske Skole, hvorfra han i Aaret 1780 blev dimitteret til Universitetet i Kiøbenhavn.

Efterat han her med Hæder havde fuldendt sit valgte academiske Kursus, taget philologisk Examen og theologisk Attestats under de hr. Professor BALLE, JANSEN og HORNEMAN, blev han efter vedkommende Professorers Dom erklæret værdig til Magister-Graden i Philologien, og i Aaret 1784 af det theologiske Facultet beskikket til theologisk Dekanus paa det Kongelige Communitet og Inspector paa Regentsen, i hvilken Tid han og tillige manuducerede til de philologiske og philosophiske Examina, indtil han Ao. 1786 kom til at reise i Selskab med S. T. Hr. Kammerherre og Lehns-Greve JØRGEN SCHEEL. I Gøttingen, hvor han opholdt sig fra 1786 til 1788, dyrkede han (foruden de skjønne Videnskaber) Theologie, Philosophie og Naturhistorie under en LESS'S, PLANKS, SPITLERS, BECHMANNS, KÄSTNERS, FEDERS, MEINERS, BLUMENBACHS og især HEYNES ypperlige Veiledning.

I Aarene 1788 og 1789 gjorde han en Reise videre frem i Tydskland og igjennem Holland til Frankerig. Ved denne Leilighed stiftede han Bekjendtskab med KNIGGE, CAMPE, JERUSALEM, ESCHENBURG, BRUNK, NECKER, VILLOISON og BARTHELEMY. Disse tre sidste forskaffede ham fri Adgang til Bibliothekerne i Paris.

Efter hans Hjemkomst til Kjøbenhavn, Ao. 1790, udgav han nogle Prøver af de Manuscripter, som han havde fundet og sammenlignet paa hans Reiser; tillige holdt han offentlige Forelæsninger over den græske Litteratur, især over PINDAR og XENOPHON."

Hertil skal føjes yderligere oplysning og nogle kommentarer:

Bloch opgiver sit fødselsår til 1763. Biografisk leksikon skriver: Angivelserne varierer fra 1760 til 1764. Nyt theologisk Bibliotek, bd. XVIII, s. 350 anfører, at han er født 1763 i Hals i Vendsyssel (i en omtale af hans død). Universitetets matrikel opgiver hans alder ved immatrikula-

tionen i 1780 til 19 år, og Viborg domsogns kirkebog har ved hans død 3. juli 1830, opgivet at han er 69 år, – hvilket tyder på, at han er født 1761. Kirkebogen fra Hals sogn er først begyndt efter hans fødsel.

I Hals kirkebog findes 1769 under fødte en datter af skipper Rasmus Bloch og Anna Kirstine Larsdatter, der får navnet: Ida Marie. Dette synes at tyde på, at man ikke skal søge moderen i den adelige slægt: Banner.

Det er mærkeligt, at hans onkel og opdrager, Henrich Janson, ikke findes i Topsøe-Jensens store ?-binds værk om dansk-norske søofficerer.

Hans privatlærer, Johannes Hauch Clausen, var præstesøn fra Ålborg og gift med en datter af biskop BRODER BRORSON i Ålborg.

Universitetets matrikel III s. 375 anfører 1780, at JANUS BLOCH – 19 år – som nr. 1 er efter offentlig examination proklameret som akademisk borger; hans private præceptor var professor Rusbrigh.

Bloch har studeret meget flittigt og været særdeles velbegavet, når han så tidlig bliver magister og ansat som dekan og inspektør på Regensen. Hans store interesse var græsk; det er det, han bliver magister i, og det er det, han særlig manuducerer i, for derved at tjene til sit ophold. Men når han af det teologiske fakultet udnævnes til teologisk dekan, betød det, at han også skulle undervise 2 til 4 ugentlige timer i teologiske emner. Som dekan fik han 2 værelser på Regensen og 100 rdl. om året, men dekanerne skulle så også "antage sig alumnerne som deres bedste venner, besøge dem en gang om ugen, medens disse til gengæld skulle ære og elske dem som deres forstandere og lærere." Dekanerne skulle føre en privat og en officiel af fakultetet autoriseret protokol om deres flid og sædelighed". Der var på denne tid 12 dekaner og ca. 200 studenter, d.v.s. at den enkelte dekan havde 15-17 alumner at tage sig af.

En "historisk" begivenhed skete på Regensen, medens

Bloch boede her. D. 12. maj 1785 plantede regensprovst Hvid ved en stor festlighed regenslinden (fra "Gammelt og nyt fra Regensen" af Andrup.)

Blochs "rejseledsager" på hans store udenlandsrejse 1786-89 var ikke kammerherre på det tidspunkt. Jørgen Scheel var 18 år og skulle, når hans fader døde, overtage et af de største og rigeste godser i Danmark. Det var den unge mands moder meget om at gøre at få en ældre, rolig vejleder for sønnen med, og dette blev Bloch.

Hugo Matthiessen har skrevet en bog om Jørgen Scheel ("En greve"), og den giver en del oplysninger om denne rejse, med det to-årige ophold ved universitetet i Göttingen. At holde opsyn med den unge greve har ikke altid været nemt. Den lille, generte, fattige magister, 25 år gammel, har nok haft sit hyr med at holde styr på den 18-årige, "nyforlovet, med en høflig og smuk optræden, livslysten og kundskabstørstig."

GÖTTINGEN var et af Tysklands yngste universiteter, kun 50 år gammelt, men det var allerede højt anset og meget søgt, også af studerende udenfor Tysklands grænser. Det var ganske præget af oplysningstiden, rationalistisk både i teologisk, populær-filosofisk og pædagogisk forstand.

De kastede sig begge straks med stor flid over studier af mange slags. Det var endnu på denne tid anset at være "poly-histor", d.v.s. være klog på alle videnskabelige områder, og det fremgår også af det ovennævnte, at Bloch absolut ikke holdt sig alene til teologien, men spredte sig også til naturhistorie og geografi m.m., hvad også hans senere skrifter bærer vidnesbyrd om. Af den lange række af navne, han nævner, på sine lærere var kun to teologer, GOTFRIED LESS, der var den førende teolog, der gjorde hele tidens udvikling med, fra orthodox luthersk til typisk rationalist, og JOHANN JEREMIAS, der var en meget feteret prædikant, i Bastholms stil, for at nævne et hjemligt navn fra denne tid. HEYNE var den førende indenfor populær-filosofien, og BLUMENBACH, der i

næsten 60 år var professor her i medicin, var grundlægger af den moderne antropologi. JOACHIM CAMPE var forfatter af en række pædagogiske skrifter, mest kendt som bearbejder af "Robinson Krusoe".

Meget snart fik greven mange venner blandt de fineste og rigeste, og hans tid blev for en stor del optaget af andet end studierne. Pengene flød i strømme. Alene i månederne januar-august 1788 brugte han 12.000 rdl. – det vil omsat i vor tids mønt vel være mere end 250.000 kr.! – og han kom i kløerne på nogle ågerkarle, som plagede han i adskillige år for at få deres penge igen. (Herom mere senere).

Bloch passede sine studier med stor flid og interesse og kom ikke meget sammen med andre studenter, heller ikke de danske, som var der; men et par af disse holdt han dog forbindelse med, senere professor TORKEL BADEN og den senere rektor ved Frederiksborg latinskole BENDT BENDTSEN. Denne har en meget morsom beretning om en udflugt, disse tre foretog i de sidste dage af 1787 (Danske Samlinger 1, V, 16-19): "Baden og Bloch trættedes om sengestedet, indtil Baden kom til at ligge hos mig, og Bloch lå alene og klagede over våde dyner." På hjemvejen går de forkert, og "hvis ikke forsynet havde sendt en mand med en lygte fra Geismar, var vi næppe kommet hjem. Han var os til usigelig tjeneste, især ved en smal planke over en dyb grøft, som jeg først vovede mig over uden hjælp. Baden blev endelig hjulpet over. Bloch havde ikke mod, endelig bar karlen ham over på sin ryg."

Efter 2 års studier her rejste de til Paris ad forskellige veje, men var hele tiden sammen i Paris, og det var selvfølgelig greven, der financierede Bloch.

Her sad Bloch en stor del af tiden på bibliotek og afskrev sjældne græske manuskripter, som han siden udgav nogle af. Han nævner NECKER som en af dem, der skaffede ham adgang til bibliotekerne. Han var en fremtrædende finansmand, finansminister under Ludvig XVI, som

netop afskedigede ham, mens de var i Paris; men kongen måtte på grund af folkets forbitrelse herover tilbagekalde ham og bidrog derved til at fremskynde den franske revolution.

Man har ikke indtryk af, at de store politiske begivenheder i 1789 har optaget dem. D. 5. maj samledes Stænderforsamlingen i Versailles, d. 17. juni erklærede den sig for nationalforsamling, og d. 20. juni vedtog de erklæringen i Boldhuset om, at forsamlingen ville blive inde, til der var givet landet en ny forfatning, hvormed den franske revolution begynder. – Men i juni 1789 vendte Scheel og Bloch hjem fra Paris over Brüssel og Hamborg.

Det forekommer mig at være til ære for begge disse to, at de trods de store forskelle i næsten alle henseender var venner og bevarede venskabet gennem årene, også da deres forhold var ændrede, så Scheel var en forgældet greve, der mest opholdt sig i udlandet af frygt for sine kreditorer, og Bloch var blevet den "rige" biskop i Viborg. I Jørgen Scheels privatarkiv findes 23 breve fra Bloch, alle skrevet efter udenlandsrejsen. Det, der vist nok er det sidste, er en nytårshilsen, skrevet 4. jan. 1812, med "ønsket om mangfoldig Guds velsignelse både timeligt og åndeligt. Vort venskab befæstes med årene. Dyden – og det på dyd grundede venskab, ældes, – dør aldrig.

I brev til Scheel 17. sept. 1789 fortæller Bloch, at han nu er flyttet ind i Lille Kjøbmagergade 60, 2. sal, men at han endnu ikke har fået sine sager i orden. "Jeg beder at formelde min underdanige respekt for din fortræffelige fru moder, som jeg altid bliver den største tak skyldig. Man ville have haft mig til con-rektor i Aarhus, men indtægterne var meget ringe. Jeg søgte til København for at søge min lykke, om muligt, ved universitetet. Du gjorde mig altså en stor tjeneste, om du ved lejlighed ville lade den gode grevinde Scheel til hendes mange andre godheder imod mig, endnu at lægge denne: at anbefale mig på bedste måde til grev Bernstorff, eller sende mig et brev desangående,

som jeg personligt kunne levere ham. Thi jeg er altfor undseelig til uden ærinde og adresse at gå til grev Bernstorff..... Men hvis du mener, det i nogen måde skulle støde grevinden, da skal du ikke."

Bloch opdagede, at det ikke var så let at klare økonomien, når han ikke havde "sin store velgører" ved sin side.

Det var hans drøm at blive ansat ved universitetet, og for at gøre sig bemærket begyndte han straks at holde forelæsninger, hvad han havde ret til som magister.

Knud Lyhne Rahbek fortæller i sine erindringer III s. 347, at han 26/11 1789 indrykkede i adresseavisen en meddelelse om, at han åbner sine forelæsninger over æstetik og retorik, men opdager at "umiddelbar oven på mit anførte avertissement havde Bloch ladet indrykke et fra sig angående forelæsninger om græsk litteratur, som han ville holde," da den mig fra 27. marts 1787 bevilgede magistergrad giver ret til at docere offentligt, har jeg foresat mig at holde offentlige forelæsninger." Rahbek skriver i den anledning, at "en af mine bedste venner og af de mest ejegode mennesker, jeg har kendt, der sikkerlig ingensinde har vitterlig eller forsætlig lagt nogen dødelig et halmstrå i vejen, allermindst en gammel ven, – og i hvis sjæl der aldrig var svig, dr., nu biskop J. Bloch, uden sit vidende og vilje kom til at volde mig molest." Rahbek var endnu ikke blevet magister.

I sammes erindringer IV s. 38 fortæller han, der nu i 1790 er blevet professor i æstetik, at han blev foreslået til medlem af det blomstrende societas philologica, et disputere-selskab, hvor man udarbejder og forsvarer latinske afhandlinger. Blandt sine stiftere og virksomme medlemmer talte det universitetets daværende bedste yngre humanister: en Jens Bloch, Wad, Hurtigkarl, Rasmus Møller m.fl.

I 1790 blev Bloch DOCTOR PHILOSOPHIÆ på en afhandling om den byzantinske forfatter Theodorus Metochita, men det førte ikke til nogen ansættelse på universi-

tetet, så han måtte søge præstekald, og 24. sept. blev han udnævnt til sognepræst for Stifts-Bjergby og Mørke i Roskilde stift og ordineret 27. oktober 1790.

2. Præst på landet og i København.

"Endnu samme Aar (blev Bloch) efter at have været 11 Aar Student, og 8te Aar Cand. s.s. Ministerii af H.K.M. allernaadigst kaldet til Sognepræst for Bjerbye og Mørke Menigheder (i Holbeks Amt) Sjellands Stift.

Herfra blev han d. 27. Febr. 1795 allernaadigst forflyttet til det 2det residerende Capellanie ved Holmens Kirke i Kjøbenhavn – den 8 April 1796 overflyttet til at være 1ste residerende Capellan, og efter den værdige Sal. Provst Høyers Død, fra 1ste Septbr. 1797 allernaadigst beskikket til Provst og Sognepræst for den selvsamme Holmens Menighed, hvis Religions Lærer han altsaa nu havde været omtrent 9 Aar, nemlig fra 25 Febr. 1795, til 6te Jan. 1804, da han allernaadigst blev udnævnt til at være Biskop over Christiansands Stift i Norge.

I Aaret 1795 modtog han ved det Kongl. Kielske Theologiske Facultets ærefulde Tilbud Doctor-Værdigheden i Theologien, hvorefter han indsendte til bemeldte Universitet en Afhandling de Antropologia Mosaica. Samme Aar blev han ved et Diploma optaget til at være Medlem af det Kongl. Norske Videnskabers Selskab i Tronheim. Ano. 1798, d. 27. Juni indgik han et lykkeligt Ægteskab med hans endnu levende Hustru **Christine Meinke**, *som har født ham en haabefuld Datter.*

De Skrivter, han har udarbeidet, ere, foruden nogle andre smaa Afhandlinger, Leiligheds-Taler og Forsøg, som deels findes adspredte i Maanedsskrivter og andre Samlinger, deels endnu henligge utrykte og tildeels ufuldendte, følgende" hvorefter skrifterne anføres.

Det var ikke noget stort embede, Stifts-Bjergby og Mørke. I 1801 opgives kaldets årsindtægt til 567 rdl. Han

tilbragte utvivlsomt en stor del af sin tid i studereværelset med lærde studier. 1792 udgav han en oversættelse af Xenofons "Sokratiske mærkværdigheder" og forbereder et større værk, hvor al hans på udenlandsrejsen erhvervede viden skal lægges frem. I månedsskriftet "Iris" fra 1793, s. 225-253 har han en afhandling om sine planer. Den begynder: "Menneskehistorien er i flere henseender mærkværdig og lærerig, ... den forener i den egentligste forstand det behagelige med det nyttige; thi hvilken kendskab er for det betænksomme menneske vigtigere og mere fyldestgørende end at kende dens art, sammes natur og væsentlige ypperlighed, den forædlings eller vanædlings tilstand i forskellige tidsaldre og jordegne. For nærværende tid agter jeg at udgive et på historiske vidnesbyrd grundet og nyligen i modersmålet udarbejdet skrift under titlen: "SCENER AF MENNESKEHISTORIEN". Planen i dette filosofisk-historiske værk skal være at afhandle menneskeartens forskellige stillinger på jordkloden og de fænomener, som nationerne i henseende til fremgang i kultur og sædelighed fremviser.

Værket vil altså gå frem omtrent i følgende orden:

1. om verden i almindelighed og dens deles sammenhæng.
2. om jordkloden især og sammes forhold til mennesket
3. om menneskeartens oprindelige enhed og væsentlige forskellighed fra de andre dyrearter.
4. om menneskeartens udartning ....
5. om naturmennesket.
6. om menneskets overgang fra vildhed og barbari til kultur.
7. Religion, overtro, om ære og velanstændighed, om ret og uret.
8. om visse national-fornøjelser.
9. om de første menneskeselskaber.
10. om kvindekønnet.
11. om menneskets overgang til det borgerlige selskab, – ejendom, love, de første staters oprindelse."

Som prøve findes følgende stykke om ægteskab som et bidrag til kvindekønnets historie.

"Værket ligger allerede færdig til trykken, som straks skal begynde, når et tilstrækkeligt antal subskribenter melder sig .... Hos hofboghandler Poulsen, der har påtaget sig forlaget, ifald han ved subskription ser sig skadesløs, ville yndere af bogen tegne sig."

Artiklen om ægteskab er skrevet af en ungkarl, der har læst en mængde i bibelen, i bøger om mange forskellige folkeslag og kulturer. Et par prøver: "Om aarsagerne til polygami. Disse bør ikke alene søges i en umaadelig hang til sanselig vellyst..... Den første grund er uden tvivl den kortvarende ungdom og skønhed, som kvinderne i visse lande (visse slaviske nationer) har, – hvor kvinderne bliver mandvoksne allerede i deres 10. aar, men ufrugtbare før det 30., – da mændenes avlekraft her har samme varighed som i Europa, altså forholder sig som 3 til 1, bliver det altså nødvendigt at mændene i deres fagreste alder må tage dem yngre koner."

(Man forbavses over, hvor "håndfast" han tager på dette!)

Om Monogamiet hedder det: "Dette af moder natur selv stiftede selskab ville kun have været svagt og kortvarende, dersom ej fornuften havde forædlet naturdriften, og ved venskabs blidere følelser, ved indbyrdes harmoni og ved overbevisning om fælles trang og fælles hjælp havde sammenknyttet den ene mage med den anden ved ægteskabets søde, hellige bånd."

Der meldte sig ikke tilstrækkeligt tal af "Yndere" af værket, så det udkom aldrig.

Bloch havde altid betragtet dette præsteembede som noget ganske midlertidigt, som noget foreløbigt, indtil der meldte sig noget bedre.

I et brev af 20. sept. 1794 til Scheel hedder det: "Jeg har atter i sommer banket på kancelliets nådedør, men forgæves. Dog håber jeg endnu, måske for at bedrage mig

selv. Jeg har til dig, gode velynder, sagt, fattet et projekt, som måske kunne bidrage noget til mere lykke og give mig et relief i kancelliets øjne, thi verden vil bedrage og bedrages. Jeg har skrevet til universitetet i Kiel, om jeg kunne erholde doctorgraden i theologi, mod at jeg indsendte en disputats. Jeg har allerede begyndt at skrive derpå, ventende på svar fra Kiel. Du er den eneste i Danmark, næst mig, som ved det. . . . Tilintetgør altså dette brev, når du har læst det, thi jeg ved, at du alligevel erindrer og elsker

din oprigtige, evig hengivne ven."

Inden denne plan lykkedes, "forbarmede" kancelliet sig over ham og udnævnte ham 1795 i februar til 2. residerende kapellan ved Holmens kirke. Nogle få måneder efter ankomsten brændte hans bolig under den store ildebrand fra 2. til 7. juni 1795, tilligemed 946 andre ejendomme. Det gik ikke mindst ud over Bremerholm sogn. I sin afskedsprædiken taler han om, hvordan den fælles nød skabte fællesskab. "Jeg havde da lejlighed som lærer og ven til at trøste og berolige, ja, og stundom til at lindre skjult nød og lidelse." Han mindes "Den ædle Admiral Tønder, som tilbød mig husvild sit eget hus til beboelse, for ej at tale om mange andre venskabstræk, som naturligvis måtte vække uudslettelig genkjærlighed." Han nævner også i denne sammenhæng "Skærtorsdag-slaget" 1801. "Det udbredte skræk og fare over vor stad, især over denne menighed, for hvis frelse og held jeg da offentligt som dens organ, men også i londom som deres ven, opsendte mine forbønner og ønsker, og siden efter frelsen taksigelse til hærskarernes og sejrens Gud, – ej at tale om den anledning slagets udfald og følger gav mig dels til at trøste de vaandefulde døende og kvæstede, de sørgende familier, som udøste for mig deres taarer og deres hjerters kummer. Overalt maatte denne række af aar meget befæste oprigtigt venskab mellem mig og menigheden." "Kun den, som kendte det behagelige og nøjagtige forhold, hvori jeg

både som menneske og som borger, både som lærer og ven, stod til denne menighed, kan tilfulde sætte sig ved tanken ind i mit hjertes nuværende forfatning, – ind i de følelser, som i dette nu gennemtrænger min rørte sjæl, når den genkalder . . . de mange og store prøver, jeg modtog fra mit embeds tiltrædelse lige til dette øjeblik, da jeg nu, henkaldet af forsynet til en større virkekreds, atter nedlægger samme. Hvor gerne ønskede jeg i denne time at kunne opbygge eder med mit foredrag, – men ligesom jeg ikke kom til eder med prægtige taler eller stræbte at glimre ved store talenter, så skal og denne min sidste tale være jævn, simpel og ukunstlet. Men tillige sand og varm og hjertelig som den bortrejsende vens afsked. Min inderligste tak for hvert et aar, du elskte og mig uforglemmelige Holmens menighed".

Der kan ikke være tvivl om, at han har været glad for sine år ved Holmens kirke. Det lyser ud af de ovennævnete ord.

Der er grund til at blive ved denne afskedsprædiken lidt endnu, da det, så vidt mig bekendt, er den eneste trykte prædiken fra hans hånd, og man må gå ud fra, at den er et klart exempel på hans forkyndelse.

Teksten er Job. 28.28: Se, Herrens frygt er visdom, at sky det onde er forstand! . . . . . "Hvilket emne kunne jeg her vælge. . . . lærerigere og nyttigere for den ungdom, hvis optagelse i Jesu kirkes samfund jeg idag skal bekræfte og velsigne end just denne hovedsætning . . . . Det er visdom for alle mennesker, at vi lærer at kende vor skaber og hans fuldkommenhed og hans vilje. . . . . Ikkun derved fremmer og befæster vi vor sande lyksalighed, kun derved fremstiger vi i væsentlig fuldkommenhed til den højst mulige forædling, som vor natur er i stand til at modtage. . . . . Den åndelige himmelske visdom er værdig for vor fornuftige, udødelige ånd og skikket til at forhverve os den højeste lyksalighed, vi som moralske væsener kan modtage, og til hvilken vi er bestemt, både i denne verden og især i

evigheden. Den sunde fornuft og vor egen erfaring stemmer nu aldeles overens med skriftens udsagn. Med andre ord: den, som danner sin tænkemåde og indretter sit sædelige forhold efter religionens grundsætninger, ... er i egentlig forstand den sande vise, var han end blottet for lærdom." Det er Jesu himmelske lære, der forklarer os "årsagen til vor moralske ufuldkommenhed og angiver os foranstaltningerne, som Gud ved Kristus har gjort til vor slægts forædling. .... Visdom skaber orden, lys, klarhed i vor forstand, til i de vigtigste tilfælde at adskille sandhed fra vildfarelse, godt fra ondt. Derfor opofrer han (den vise) gerne med glad selvfornægtelse enhver sig tilbydende fornøjelse og fordel, når den kun er tilfals på dydens bekostning. Ingen pligt er ham for tung, intet offer er ham for stort, når det gælder at vedligeholde hans blide sindsro uforstyrret, hans samvittighed ubesmittet, ... selvstændig i de rigtige grundsætninger går han med sikre trin frem på pligternes vej, ingen hindring standser ham i at fremarbejde sig i Jesu, hans store forgængers fodspor. Visdommen giver os den sjælestyrke og sindige standhaftighed, der gør os uforsagte i modgang, mådelige og beskedne i medgang, os selv lige i alle livets afvekslinger. ..... Visdommen bevarer mennesket fra synd ..... Den gudfrygtige erkender den uorden, den åndelige sygdom og store forvirring, som synden frembringer i menneskets sjæl, den kvælende anger, blusel og ofte utilfredshed, der ofte for silde vække de onde vaner og færdigheder, den efterlader i en fordærvet sjæl. ... Hans altid årvågne samvittighed advarer ham mod enhver i hans barm ulmende tilbøjelighed til enhver uædel lidenskab. ... Nu i henseende til valget og nydelsen af de mange livets glæder og fornøjelser, hvormed Gud bestrøede vor bane, lærer religionen os at bruge tingene her i verden altid med sindighed og på den fornuftigste og værdigste måde. ... ved glad og taknemmelig at tænke om Gud som den algode Giver forhøjer den os livets værd ..... og skaber os mange skyldfri glæder,

ukendte af verdens dårer. Gudsfrygten lærer os både at kende vore medmennesker for at kunne udvælge kun de gode til vore fortrolige og tillige at elske dyden. . . . . Hører derfor og opfylder denne min sidste bøn til Jer: frygter Herren og holder alle hans befalinger, højagter både i eder selv og hos andre sædelighed som menneskets højeste gode! "

Året efter slaget på Københavns Red blev på graven over de faldne på Holmens kirkegård nedlagt grundstenen til mindestøtten. Det var naturligt, at det var Holmens provst, der talte her. (Talen er trykt i "Den danske Tilskuer" 1802). Han sagde: "Saa længe Daniens gamle stat (og evig vorde den paa jorden!) endnu er til, skal med beundring mindes hin mærkværdige Skærtorsdag, da borgere kappedes med borgere for at komme et elsket fædreland til hjælp, – fædre og husfædre forlod elskede mager, hjem og syssel, – videnskabsdyrkere greb uvante vaaben, – alle ilede med frejdigt mod til den kamp, hvortil borgerpligt og selvforsvar kaldte dem. Her omkring os ligger de, . . . hine gamle Cimbrers, Gothers og Trønderes værdige sønner . . . . Sover da trygt, I ædle, i dette Jordens fælles moderlige skød, hvor I nu, samlede med fædre og vaabenbrødre, udhviler efter mangefoldig overstaaet møje og lidelse. . . . Deres tapperhed, mod og standhaftighed gjorde, at den os i skibes mængde og størrelse, i krigserfaring og vaabenstyrke langt overlegne fjende blev nødsaget til først at hejse det hvide flag og med uforrettet sag at vende tilbage." Han vender sig direkte til Olfert Fischer: "Modtag da, du værdige, denne skuepenge, som fremstiller billedet af alle de skibe, som 2. april 1801 laa under din anførsel. Modtag den paa en skønsom nations vegne for at nedlægge den til evig amindelse under fundamentet af dette æresminde. . . . . Naar efterslægten skuer dette minde, skal deres daad ej alene være genstand for beundring, men og tillige et lærerigt exempel for de efterkommende til virksom, ædel borgerdyd. Saaledes blomstrer deres minde i evig velsignel-

se! Fred over deres ærværdige aske! "

Bloch lod trykke sin begravelsestale over justitiarius i højesteret J.E. Colbjørnsen i tidsskriftet: Minerva, 1802, s. 196-208. Den begynder:

"Naar det fortjenstløse hverdagsmenneske dør, da henvisner, ligt træets faldende løv, dets navn i evig glemsel. Daarens og niddingens minde skylles hastigen bort af tidens rindende strøm, og de savnes ikke mere end det oprykte ukrudt. Den vise, den ædle derimod, som ved kundskab og daad gavnede menneskeheden, til hvis tarv hans jordiske tilværelse var opofret, lever udødeligt i rygters og historiens skinnende templer. . . . Hans minde blomstrer i velsignelse hos den taknemmelige efterverden, det brammer i verdens aarbøger, lysende og lærerigt for samtidige og kommende slægter.

I dag ledsager vi den over hæderstitler og jordisk forkrænkelighed nu ophøjede, – nu salige J.E.C.' jordiske dele til deres hvilested. . . . Endskønt han havde allerede længe været olding i daad og visdom og begyndte at vorde det i aar, saa opnaaede han dog ikke den højeste grænse af menneskelig levealder." (Han var ved sin død 58 år!) "Hører mig derfor, ædle medborgere! Værdiger mig opmærksomhed, medens jeg som borger, menneske og videnskabsdyrker (Bloch synes at glemme, at han først er præst!) paa statens, menneskehedens og videnskabernes vegne her korteligen berører vor afdøde C.s store fortjenester som menneske og borger, som lærd og statsmand, som lovens tolk og retfærdigheds forsvarer." Så følger en lang beskrivelse med mærkeligt få detaljer, uden karakteristiske træk. Et exempel: "Vel udfordres der ikke stamtavler eller lange rækker af aner (dem havde Bloch ikke!) for at kaldes ædel; thi dyd og fortjeneste udgør den sande menneskeadel, og personligt værd opvejer alle arvede navne; ikke desto mindre nedstammede C. fra forfædre, som er berømmelige i vor historie. . . . . Udødelighedens himmelske plante vokser ikke i dette ufuldkommenhedens

land; igennem dødens mørke dal gaar vejen op til det evige liv. Oplivet af dette glade haab, som religionen giver mennesket, led vor forklarede med den vises taalmod og saa frimodig døden nærme sig,... thi ved et velført liv havde han beredt sig til at dø rolig; sin udødelige aand gav han tilbage til aandernes evige fader, langt mere fuldkommen og mere uddannet, end han havde modtaget den..... Fra hine fredens og salighedens evige boliger, hvor udødelighed straaler bag gravens mørke forhæng, skuer nu den forklarede sjæl ned til sit sønderbrudte ler og ned til os, som han forlod. Religionen trøster os nu med dette glade haab, at han efter overstanden lidelse lever i hin aandernes fuldkomne verden, ... hvor dyd, kronet med lyksalighed, blomstrer i evig ungdoms skønneste vaar." – Talen slutter med en "bøn": "Ja, algode fader! Velsign du selv baade de forsætter, vi her fatter, og disse løfter, vi nu aflægger paa denne ædles grav!.... Trøst staten, vor fælles moder, som sørger over een af sine ædleste sønner! Erstat kongen og fædrelandet dette store tab, ved altid at skænke os embedsmænd, som i duelighed og retskaffenhed fremgår i C.s spor. Skænk lovene, disse visdoms og retfærds himmelske døtre, saadanne fortolkere og haandhævere, som i visdom, menneskundskab og billighed ligner C. Giv statens højeste domstol, hvis sol nu er nedgaaet, for at lyse klarere i andre Guds fuldkomnere verdener, atter en formand saa oplyst og ædel i tankemaade, saa prydet og udrustet med kundskab, saa varm og virksom for sandhedens og uskylds gode sag, saa gennemtrængt af lovens aand, saa fast og selvstændig i grundsætninger, at man med rette kan sige om ham: Han er just saadan en mand som J. E. Colbjørnsen!"

– Holmens sogn var et stort sogn, det største i København; hele flådens faste mandskab hørte også med. Der var 3 præster. Derfor var der også mange kirkelige handlinger. I Holmens provstearkiv findes en skrivelse af 13. sept. 1802 fra Bloch til kancelliet om vanskeligheder

med at få afviklet konfirmationerne på grund af det store antal konfirmander, og alle tre præster måtte konfirmere deres børn på de to faste konfirmationsdage om året, ved samme gudstjeneste. – I 1802 var der 127 til forårskonfirmationen og 213 til efterårskonfirmationen Han skriver, at gudstjenesten varer 5 timer, og "forudsat, at to timer anvendes på prædiken og sang, bliver der kun tre timer til overs til konfirmationshandlingen selv, og man må på een og samme dag både examinere og konfirmere en ungdom, ofte bestående af flere hundrede børn. Følgen heraf bliver DELS, at konfirmanderne, som må opholde sig meget længere i kirken, end de behøvede, når enhver præst på en vis dag konfirmerede alene sine elever, taber agtpågivenheden med denne allerhøjtideligste religionshandling (og handlingen taber derved, da det næsten er umuligt at holde et par hundrede børn i orden på det samme kirkegulv), DELS at enhver af samtlige præster må således skynde sig for ikke at optage tiden for sine medlærere, at han kun kan give børnene nogle meget få og utilstrækkelige spørgsmål". Derfor søger præsterne om ENTEN at lade froprædiken og aftensang bortfalde den søndag for at kunne anvende desto flere timer på konfirmationshandlingen, ELLER at måtte bruge to andre dage i samme uge, således at præsterne skiftes til at holde konfirmation de forskellige dage. – 2. okt. s.å. godkendte kancelliet det sidste forslag; men allerede efter første gang resolverer kancelliet 2. dec. 1802, at konfirmationen skal holdes de to følgende SØNDAGE "af hensyn til, at de to hverdage er arbejdsdage, og det kniber, at børnene kan faa fri".

Man skulle den gang holde sig til sit sogn med kirkelige handlinger og betale for udførte handlinger. Det skabte overalt i denne tid vanskeligheder og klager til kancelliet. Et eksempel herpå findes i en udateret skrivelse fra Bloch: "Da jeg er blevet indberettet om, at en kgl. kopist ved Holmens takkelageloft, navnlig Conradi, boende i Skvaldergade, har ladet sit barn døbe i Garnisonskirken, – og dette

aldeles mod den kgl. anordning, som byder, at alle og enhver til Holmen henhørende skulle anse Holmens kirke for deres rette sognekirke og her søge alle dens kirkeforretninger, så da denne hr. Conradi endog bor i Holmens eget sogn her i byen, bliver det i denne dobbelte henseende klart, at hans barnedaab tilfalder os, – hvorfor jeg paa egne og medkollegers vegne beder, at det, som ved denne lejlighed er betalt til præsten og betjentene ved Garnisonskirke, maa tilbageleveres tilligemed barnets navn, forældres og fadderes navne, for at samme kan indføres i kirkens protokol." Kancelliets svar foreligger ikke, men der kan ikke være tvivl om, at Bloch har fået ret.

Han tog sig også af de moralske forhold i sognet. I en skrivelse af 16. marts 1800 til søetaten hedder det: "Undertiden finder den uskik sted ved Bremerholms kirke, at adskillige baade af søetatens faste mandskab og af de enrullerede lader sig indskrive til ægteskab eller trolovelse og lever siden hen med hverandre et løst, forargeligt liv, uden nogensinde at indgaa lovligt ægteskab, hvoraf der naturligvis foraarsages stor usædelighed og uorden, især naar sådanne forlovede, som det desværre ofte sker, løber fra hinanden, da kvindfolkene efterlades forførte i elendighed, og de sammenavlede børn bliver uforsørgede og til byrde for det offentlige. Jeg skylder derfor baade mit embede og de samtlige søetaters høje stade at anmelde denne uorden, for at højbemeldte med Deres myndighed kan befale de i de fremfarne aar trolovede enten straks at holde bryllup eller og at adskilles." Han har gennemgået kirkebøgerne fra 1794 til 1801 og kommer med en liste på 26 navne. – Der foreligger ikke svar fra søetaten på denne skrivelse.

I 1802 udgiver han: "UDTOG AF BIBELSKE FORTÆLLINGER FRA UNGDOMMEN". Denne bibelhistorie udkom 1808 i 2. oplag, 1812 i 3. oplag og 1821 i 4. oplag; den er på 298 sider. Man kan vist roligt gå ud fra, at det er, hvad han talte med sine konfirmander om. I "forerindrin-

gen" skriver han: "Disse bibelske fortællinger er bestemte, ikke for små børn, men for sådanne, der allerede har begyndt at tænke noget over deres religion og at læse i bibelen selv, for børn, der allerede har haft en fornuftig undervisning og lagt grund til tydelige begreber." "Uden stræng historisk orden eller omstændelighed har jeg især valgt sådanne historier, karakterer og karaktertræk, som syntes mig at være de righoldigste paa moralske resultater og tillige de anvendeligste for den ungdom, til hvis tarv disse fortællinger egentlig bestemtes."

Han FORTÆLLER IKKE bibelhistorie, men forudsætter, at de unge kender fortællingerne; det, han gengiver, er det, som de unge efter hans mening kan og skal lære noget af. Synspunktet er ikke historisk, men moralsk. Han gengiver en del af Jesu lignelser næsten ordret; moralen er i den overskrift han giver lignelsen, f.ex.: "Gud taaler til en tid vildfarelser og laster", – og gengiver "klinten i hveden" – "Med det samme maal, I maale ud til andre, skal eder igen tilmaales. Ve den ubarmhjertige!" og gengiver "den gældbundne tjener", – "Sanselige begærligheder og jordiske adspredelser svækker menneskets lyst til det aandelige" og gengiver "den store nadver", – "Ligegyldig sikkerhed styrter mennesker i fordærvelse" og gengiver "den utro husfoged".

Det kunne være i høj grad fristende at prøve at give et virkeligt indtryk af hans fremstilling, men vi skal nøjes med nogle antydninger. Han lægger stor vægt på, at Gud skabte mennesket. "Gud skabte mennesket af jord; .... Mennesket har da i henseende til legemet ikke nogen ædlere oprindelse end dyret; thi jorden er alles moder; men om sjælen hedder det: Gud indblæste det livsaande, og det vil tilkendegive sjælens højere oprindelse og ædlere væsen fremfor legemet, nemlig at den er umiddelbar kommet fra Gud, at den maa være en ånd ligesom Gud, udødelig som Gud, have forstand og fri vilje som Gud, være hellig og have anlæg til sædelighed, ligesom Gud er dydens kilde.

Just deri består den menneskelighed, som skriften kalder "Guds billede". – "Jeg vil gøre ham en medhjælp". Til den ende dannede Gud, medens han (Adam) sov, en kvinde, den yndigste, uskyldigste og fuldkomneste, som jorden har ejet. .... At Gud kunne have skabt Eva af jord ligesåvel som Adam, kan ikke omtvivles; men for at gøre ægtefolks indbyrdes kærlighed naturlig og føjelig så meget stærkere, udvalgte den vise og gode skaber denne måde at danne hustruen paa."

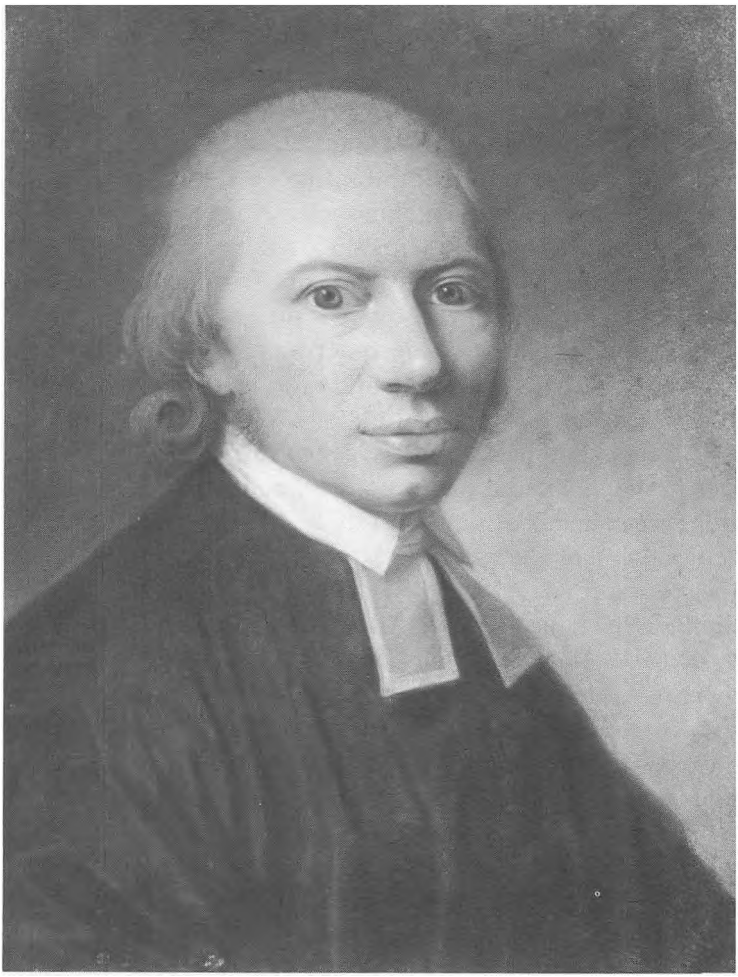
Et morsomt exempel skal nævnes. I omtalen af syndfloden kommer han ind på overvejelser om arkens rummelighed. "Når vi regner fra fiskene, vanddyrene og nogle fuglearter, som kunne leve i vandet, ... og de mange tusinde slags insekter, hvis æg kunne bevares i vandet og siden udklækkes af solen, og vi betænker, hvor lidet et rum, der behøves til mangfoldige arter af fugle, så var de øvrige dyrearter ikke så overmåde mange, at de jo let kunne rummes tillige med deres føde, som de i den tid behøvede, især da dyrene ikke æde saa meget naar de er indespærrede, som når de er i fri luft .... Nogle naturkyndige har udregnet, at der er 450 arter landdyr. .... De stene, grus og jord, som Noah nødvendigvis maatte have brugt som ballast har tillige kunnet tjene til at vedligeholde nogle ormearter, som ikke kunne leve uden jord. Hvor let kunne ikke et af vore store orlogsskibe rumme dem, endsige arken, der var saa meget større." (Vi skal ikke glemme, at det er Holmens provst, der fortæller!)

Det helt forbavsende er, at JESU FØDSEL og begivenhederne omkring den slet ikke nævnes. Fortællingerne fra Ny Testamente begynder med Jesus som 12 år i templet. Der fortælles en del om Jesu sidste tid, hans lidelse og død, men ikke et ord om Jesu indtog i Jerusalem eller om nadverens indstiftelse, – og næsten intet om, hvad Jesus den sidste aften talte med apostlene om. Opstandelsen nævnes: "Men hvad sker: På den første dag i ugen viste han sig atter levende for nogle af hans venner; næppe turde

disse tro deres egne øjne, og først ved flere samtaler og daglig omgang overbevistes de om, at han virkelig var opstaaet af graven." Men selve opstandelsen betyder ikke noget for ham. Efter beretningen om Jesu liv slutter han, sammenfattende, af med et kapitel: JESU KARAKTER, hvori der står til slut: "Endskønt han ved dyd og hellighed var højt ophøjet over menneskelig svaghed og fri for al synd, var han dog som menneske dødelig, ja, han ville, han skulle dø, for at besegle med sin frivillige lidelse den sandhed, han havde lært, og ved sin lære og sit exempel lede alle dem, som tror og lyder ham, til et evigt liv. . . . Ved et skyldfrit, dydefuldt liv havde han forberedt sig til den roligste og lykkeligste død."

Tilsidst skal nævnes hans gengivelse af FADERVOR. Det betyder ikke, at han brugte denne form ved gudstjenester, vel heller ikke når han selv bad fadervor; men denne gengivelse skal være de unge en hjælp til bedre at forstå og tilegne sig den. "Naar I vil bede, da siger: Vor bedste himmelske fader! Maatte dog mennesket ret kende og dyrke dig! Maatte dit rige, dette sandhedens og lyksalighedens rige, alt videre og videre nu udbrede sig! Maatte man, som i himmelen, så og her på jorden, leve overensstemmende med din hellige vilje! Giv os dagligen vor til livs ophold nødvendige føde! Tilgiv os vore forseelser, ligesom vi og tilgiver enhver, der kan have forset sig imod os! Lad os ikke falde i nogen stor ulykke eller fordærvelig fristelse, men fri os fra alt det, som er ondt."

I "Skandinavisk Museum" 1803, s. 147-180, har Bloch en afhandling: "RIMELIG FORMODNING, at de oprindelige amerikanere nedstammer fra en mongolisk æt, som i en meget tidlig verdensalder er kommet over fra det nordøstlige Asien til det nordvestlige Amerika." Han vil stadig gerne være polyhistor og vise sin mangesidige viden. At han har læst MEGET om disse problemer, er ganske klart; men man kan ikke altid lade være at smile. "Hvorfor er der så ikke rensdyr i Amerika. Måske er de flygtet uden

JENS BLOCH

Pasteller på pergament uden datering og signatur, men formentlig udført af *Jens Juel* (død 1802). Tilhører professor, dr. phil. Eric Jacobsen og frue, Kbh.

Det kgl. Bibliotek fot.

CHRISTINE MEINCKE

at kunne faa deres kæreste dyr med, eller de er som fisken ved uvejr og skibbrud strandet paa Amerikas kyster, – eller de (renerne) er døde i Amerika af hunger og mangel paa den vante mos. Vi behøver ikke som kirkefaderen Augustin at antage, at engle har bragt de vilde dyr over fra de faste lande til øerne."

Et brev fra Bloch til Jørgen Scheel i Neapel af 12. juni 1798 er ganske interessant og giver et indtryk af ham, som måske kan overraske. Han fortæller sin "ægte, uforglemmelige ven og velgører" om et besøg, han netop har haft denne dag, af to jøder fra Göttingen, som Scheel skyldte en mængde penge fra studietiden, og da Scheel ikke er i landet, opsøger de Holmens provst for at prøve, om han kan hjælpe dem. Da han ikke kan hjælpe dem, fortæller de, at de vil gaa til Scheels hustru, der er i København, og bagefter til Scheels moder, og jøden truede med at fortælle dem om det barn, Scheel havde med en pige i Göttingen, – "Men da begyndte jeg og at tale i de høje toner til knægten og svor paa, at dersom han over den ting indlod sig det mindste enten til din kone eller familien, skulle han være ulykkelig." Straks han var gået, skrev Bloch "en notits" til grevinden, om at hun ikke måtte tage imod ham, – og sendte et bud afsted med det samme. "Min ven, kom hjem og begynd et fornuftigt arrangement med dine finanser. Du skal se, at alt vil rette sig." – Der er i brevet et par linier om ham selv, der viser, at han selv, trods sit gode embede, ikke var videre velbeslået med penge og bekymret i den anledning: "Jeg maatte selv for at faa 300 rdl. (da jeg i denne sommer har gejstlige udgifter. . . .) forskrive mig for 344 rdl. paa 6 maaneder. Gud hjælpe mig vel ud af denne labyrinth! " Han kalder dem "gejstlige" udgifter; jeg gætter på, at det har været istandsættelse af boligen, da han 14 dage efter, d. 26. juni 1798, holdt bryllup med jomfru CHRISTINE MEINCKE. Vielsen foretoges af 1. res. kapellan Hjort efter kgl. bevilling som husvielse. Brylluppet stod på Bellevue ved Klampenborg.

Christine Meincke var datter af den meget rige købmand i Trondhjem HILMAR MEINCKE og hustru LOVISA VIIDE, født i Trondhjem 14. jan. 1782. Hun var altså 16 år og han 37 år! (Efter en tradition i familien var hun hans konfirmand; men jeg har ikke fundet hendes navn i Holmens kirkebogs fortegnelse over konfirmander).

I 1800 fødtes en datter, der fik navnet: Louise Amalie.

D. 23. dec. 1803 indstillede kancelliet Bloch til BISKOP I CHRISTIANSSAND STIFT. Hans kvalifikationer er "grundig lærdom, som de af ham udgivne litterære arbejder har lagt for dagen, foruden duelighed og virksomhed i embedsførelse, samt et fortræffeligt moralsk levned". Udnævnelsen forelå 6/1-1804.

Bloch var ikke begejstret for denne forfremmelse. I afskedsprædikenen siger han: "Jeg føler en vis ængstelse ved tanken om, at jeg nu går over fra det visse gode til en ny uvis tilstand, – fra prøvede venskaber, fra en rig velbehagelig virkekreds til et hvirvel af mangfoldige forretninger, fra elsket fødeland til fremmed rige, fra hovedstaden til et bortliggende stift, hvor udstrakt tilsyn med saa mange menigheders tarv, hvor kamp med mangehaande hindringer – og kamp for sandhed venter mig. Jeg mener her den noksom bekendte H. HAUGE og hans tilhængere, som ved taler og skrifter søger at forvilde almuen, og de har faaet mange tilhængere i Christianssand stift." – Derfor beder han menigheden bede for sig.

3. Biskop i Kristiansand 1804-05

På Kristi himmelfartsdag, d. 10. maj, 1804 blev Bloch bispeviet i Frue kirke af biskop N.E. Balle sammen med 4 andre. De fire skulle være biskopper i Norge, og det er da vist eneste gang, at der ved en bispevielse var 4 til Norge, og af disse var de tre født i Norge. Den ældste af dem og den mest kendte var JOHAN NORDAHL BRUN (vi har 9

salmer af ham i vor salmebog) der allerede i 3 år havde fungeret som biskop i Bergen. Han havde i tre år været huslærer for fru Blochs fader og hans søskende i Trondhjem og var blevet stærkt knyttet til familien. En anden af dem var P. O. BUGGE, biskop i Trondhjem, der i sit vita skriver: "Af min ungdoms bedste venner er den ene hr. biskop Bloch, som jeg i dag har den glæde at samles med for at indvies til samme embede."

I "Theologisk maanedsskrift" for juni 1804 er der en meget grundig beskrivelse af hele højtideligheden, hvoraf der skal meddeles noget. Om MANDAGEN går Frue kirkes kapellan rundt og indbyder de honoratiores, som biskopperne gerne vil have med. Om TIRSDAGEN pyntes kirken, væggene med smukke tapetserier og stengulvet belægges med islandske tæpper. "Der anskaffes 5 pyntede lænestole og 5 knæleskamler, overtrukken ligesom lænestolene. Hr. biskop Bloch, som nærværende og bekendt i staden, vælger iøvrigt for fælles regning pyntekone eller tapetmager." Om ONSDAGEN går biskopperne til skriftemål hos stiftsprovsten. TORSDAG morgen kl. 7 samles vagten, som skal stå ved indgangsdørene, ialt 10 underofficerer og 62 mand. Fra 7 1/2 til 8 ringer klokkerne, og bisperne samles i bispegården, hvorfra de i procession går over i kirken, og gudstjenesten begynder med indgangsbøn, kyrie og Gloria, kollekt og epistel til dagen, hvorefter stiftsprovsten holder en kort tale og slutter med at læse bispernes navne. Biskop Balle går for alteret, de 5 knæler med deres ammanuenser stående bagved og 3 præster på hver side af ordinanderne. Biskoppen messer på latin: Kom, Gud Helligånd! . . . og: Udsend din Helligånd, så du skaber dig tjenere." og beder en bøn og holder sin tale om Paulus' ord, da han tog afsked med de ældste i Efesus. En lang, alvorlig og kraftig prædiken om de mange besværligheder og det store ansvar, der hører bispegerningen til, men også om dens glæder og opmuntringer – om visitatsrejsen, "ikke for at underholde sig i godt selskab efter skik og brug", og ikke bare for at

efterse embedsbøger og regnskaber, og hvad der gøres til de fattiges og syges bedste, – men først og sidst for at PRÆDIKE for baade gamle og unge, om Guds rige, at hellige hjerterne for redebon gudfrygtighed. Skolerne skal besøges, og "vi faa da ønskelig lejlighed til at underholde samtale med de smaa", om de foruden kundskaber om menneskets samfund med Gud, også ved om "naturens herligheder, fædrelandets lyksalighed med andet mere, som kan muntre deres virkelyst". Forkyndelsen af Guds rige er mere, end hvad oplyst fornuft straks erkender. Det er "naaderiget paa jorden, hvilket Gud har besluttet at oprette ved sin eneste søn til de syndige menneskers forbedring; ..... det er husvalelsens rige, i hvilket angrende synder får adgang til forbarmelsen hos Gud, saa at skyld og brøde ikke tilregnes ham, fordi Guds søn, Jesus Kristus, er blevet ham forløser og talsmand ved sin forsonende lidelse og død, – bekræftet ved Jesu Kristi opstandelse og himmelfart." Paulus taler uafladelig i sine afskedsord om det regnskab, han (og vi) har at aflægge, om vort ansvar for de sjæle, som er os betroet..... "Ve mig! hvilket ansvar! Enhver anden embedsbroder i stiftet har enkelte menigheder at svare for, men jeg har at svare for de flere hundrede", "Nej, du bevare os, Herre, fra skridt til skridt, at ikke letsindighed skal adsprede vore tanker, at ikke forfængelighed skal besnære dem.... Det tænker, føler og beslutter for Herrens alter idag enhver af disse Guds mænd, som både har kald og drift og færdighed og mod til at betræde deres tornefulde bane. Gud bestyrke os alle samtlige tjenere, i dette vort forsæt ved den Helligaand! Så fortsætter biskoppen: "Men paa det at vor kristelige forsamling maa have et godt og sandfærdigt vidnesbyrd om Deres højærværdigheder: Hvilke trin De har gjort til Deres vigtige kald, saa vil De behageligst, en efter anden, fremstille sig her ved min side, medens jeg oplæser Deres levnedsløb."

Som nr. 3 kom Bloch ved Balles side, medens denne

oplæste hans vita (som allerede er anført). Efter oplæsningen sagde Balle: "Gud forlene Deres højærværdighed kraft og nåde ved sin helligånd for Jesu Kristi skyld, at De må fuldføre hans gerning med troskab og retsindighed, til opbyggelse for Deres medforløste, til hæder for stat og kirke, til mønster for Deres undergivne, til frelse for Dem selv på vor Herres Jesu Kristi åbenbarelsesdag. Fred være med Dem! "

Davids 8. salme blev sunget på latin, og efter en kort indledning oplæste biskoppen artiklerne i Danske Lov om superintendenternes forpligtelser, og "overantvordede dem det hellige biskoppelige embede i Gud Faders, Søns og Helligånds navn." – To præster oplæste skriftstykker, og præsterne lagde deres hænder på biskoppernes hoveder, mens biskoppen bad Fadervor og en bøn.

Nu synges to salmer: "I Jesu navn skal al vor gerning ske" og "Dig bede vi, o Helligånd", og biskop Brun prædikede og vakte stor beundring med sin tale. Efter prædiken blev sunget en himmelfarts-salme, og bisperne gik til alters. Gudstjenesten sluttede med salme og udgangsbøn, og derefter gik biskopperne over til bisperesidensen og modtog gratulationer.

Kort herefter rejste Bloch med familie til Kristiansand for at begynde sin nye gerning der. Den blev af meget kort varighed, kun 1 1/2 år, så det er ikke at vente, at han udrettede store ting her.

A. Faye, der har skrevet en bog: "Christianssands stifts bispe- og stiftshistorie" (1867) har intet at berette om ham der, undtagen om "hans store åndsfraværelse, da han i et selskab på et landsted udenfor Christianssand forvildede sig fordybet i sine egne tanker i en nærliggende skov. Man savnede bispen og fandt ham endelig, beklagende sig over, at de dumme folk, han havde truffet på, ej forstod ham, uagtet han havde tiltalt dem på alle de forskellige tungemål, han talte. Ved nærmere undersøgelse blev det imidlertid oplyst, at han havde glemt at spørge dem, han

mødte, i deres modersmål." (s. 448). H.G. Heggtveit har i sin store bog om den norske kirke i 19. århundrede intet andet at fortælle om hans virke her. Og Paul Nedergaard har i sin præste- og sognehistorie for Viborg stift heller ikke andet at nævne om Bloch der end denne historie.

Noget er der dog at berette fra denne tid. Som Bloch nævner i sin afskedsprædiken er der en sag, som venter ham, og som på forhånd bekymrer ham, nemlig den uro, som Hauge og hans tilhængere har forvoldt i stiftet.

Blochs formand, dr.theol. Peder Hansen, der 30. december 1803 var udnævnt til Fyens biskop, var udpræget rationalist og havde været uhyre virksom, ivrig for forandringer på mange områder, og havde også været en meget heftig modstander af Hans Nielsen Hauge. Inden han forlod stiftet, skrev han til kancelliet 24. april 1804 herom og brugte meget stærke ord om Hauges forvildelse. "På grund heraf må jeg som det sidste andragende i mit hidtil førte embede i Christianssand stift indstille til det høje collegium, på hvilken som helst måde det måtte finde det tjenligst at standse et onde, der vil have et ellers elskværdigt folks både fysiske og moralske fordærvelse til sørgelig følge." (Faye s. 441).

På denne skrivelse reagerede kancelliet i en skrivelse af 30. juni til samtlige amtmænd og bisper i Norge og anmoder om at få "nærmere oplysninger om denne sag, forsåvidt det Dem betroede amt eller stift bekræfter, samt tillige bringe i forslag den hensigtsmæssigste måde, ved hvilken De mener, dette onde kunne hæmmes."

Det blev altså den første store sag, Bloch måtte tage sig af, og han har i høj grad følt sit ansvar her. Inden den uerfarne biskop svarer herpå, skrev han til sin ordinator, den ældre erfarne biskop Balle, om vejledning i denne vanskelige sag. Han fik som svar et brev, der fortjener at citeres ret grundigt, dels fordi det af det fremgår, hvad Bloch har tænkt at svare, dels fordi det er et meget værdifuldt svar. Det er skrevet 12. okt. 1804 (Kirkehisto-

riske samlinger 2 V s. 876 flg.): "Jeg anser visseligen de mange ophævelser af den sværmeriske Hans Hauge for meget farlige. Det er en lue, som let kan forårsage en stor og ødelæggende ildebrand. Her stikker vel folk under, som hverken hører til almuen, ej heller er besjælet af religionsiver, men ville gerne fiske i rørt vande.

Deres højædle højærværdighed behager i kærkomne skrivelse af 2. oktober at ville fornemme mine tanker angående Deres isindehavende forslag, som er disse:

1. At pålægge strengeligen vedkommende embedsmænd at forbyde dem at holde offentlig prædiken og forsamling.

Jeg mener, at forordningen af 13. jan. 1741 giver rig anledning til at forestille, hvad der på ny bliver at indskærpe eller meget mere nøjagtig: at overholde, da også enkelte artikler af bemeldte anordning kunne befales at vorde oplæste af prædikestolen til visse tider, med tillæg af passende formaninger i al sagtmodighed.

2. At straffe dem, når de overbevises om forprang og at bedrage almuen deres ejendomme fra.

(Det var en af de beskyldninger, modstanderne stadig kom med uden at have noget at holde sig til. "Forprang" er det forbudte opkøb af varer eller lignende udenfor torvet, med det formål at forhøje priserne for køberne eller nedsætte dem for sælgerne).

Forprang er så tit i lovene forbudt og straf derfor anordnet under politiets tilsyn. Et forslag om straf desangående, især fra en gejstlig mand, kan udlægges til en art af klagemål over verdslig øvrighed, ligesom den herved havde forsømt sine embedspligter. I dette udkræves derfor megen forsigtighed.

3. At tiltale dem efter loven for deres skrifter mod statens religion og dens tjenere som en hel stand.

Bedste hr. biskop! Man vil svare, at ikkun få år er forløbne siden al guddommelig religion, især vor evangelisk kristelige .... offentligt blev angrebet med hån og spot og latter og de grueligste bebrejdelser såvel i flyveblade som i

månedsskrifter, bøger, aviser, hvilke med flid forplantedes omkring hos almuen. Og da var der ikke en eneste, enten biskop eller professor eller præst, som forulejligede regeringen med noget andragende i så henseende; Sjællands biskop var den eneste, der tog til genmæle, men han gjorde det ved offentligt forsvar i egne skrifter og lod sig ustraffet på det jammerligste forhutle, og værgede sig selv med pen imod pen, uden at krumme et eneste hår i noget menneskes hoved ved den verdslige arm, hverken hemmeligen eller åbenbart. Men nu fanger man ild og vil antænde bål... Skal tiltale efter loven fremkaldes for skrifter mod statens religion, hvor vidt og bredt kan den ikke vorde udstrakt, når først exemplet er givet! og hvor der ikke råbes om præstehad både fjern og nær!

Nej, kæreste hr. broder! Fra gejstlig mand bør intet forslag komme til straf for angreb på religion eller på stand. Jeg har ikke set eller læst andet af hans vås, end hvad der har stået i Fallesens månedsskrift. Mig synes det ikke at kunne få vigtighed uden ved angreb og modsigelse. Jeg tænkte, det var en lygtemand, der snart gik ud af sig selv.

Måske var det rettest, at De medsendte et exemplar af disse skrifter til kancelliet, – kun som et parti, der gjorde megen opsigt i landet, men uden at indlade sig i videre bedømmelse."

Brevet slutter: "For Deres dyrebare frue vedlægges min ærbødighedsfulde hilsen! Min gode ven, lad ingen misfornøjelse ytre sig i Deres forretninger med kancelliet. Også det er mit venskabsråd, som gammel erfaring lærte mig at give mine venner. Forresten slider jeg min tid og gør, hvad jeg kan, og lider hvad jeg skal, og lader vor gode Fader i himlen sørge for det øvrige. Jeg lever og dør med hjertelig hengivenhed i sand ærefrygt.

Deres højædle højærværdigheds
højædle hr. doctors og biskops ærbødigste
ven og tjener.
Nic. Edinger Balle."

Dette brev er skrevet på Balles 60 års fødselsdag. 4 år senere søgte han afsked på grund af svaghed og tungsind, men endnu er han troens ensomme forkæmper, som Grundtvig kaldte ham.

Jeg håber, Bloch har følt, at erfaren mand er god at gæste, og har puttet sit forslag i papirkurven. Om han fik udarbejdet et nyt svar til kancelliet, ved jeg ikke. Den 30. okt. udsendte kancelliet til samtlige amtmænd i begge riger en skrivelse "Om en person fra Norge, nemlig Hans Nielsen Hauge, der kalder sig købmand" og anmoder dem om "på det allernøjeste at eftersøge ham i det Dem betroede distrikt, og hvis han der finder, da lade ham anholde." (Heggtveit I s. 318). Allerede et par dage før havde en nidkær embedsmand ladet ham anholde i Eker, og han var sat i arrest i Christiania – og Hauge begyndte sin 9 års fængselstid.

Hvad Bloch ellers beskæftigede sig med, kan man få lidt begreb om ved at åbne Viborg bispeembedes journal 1805-1812, idet forsidebladet med Blochs håndskrift har følgende påtegning: "Notits extract om alle indløbne skrivelser og breve i min embedstid, påbegyndt 1804." d.v.s. i Kristiansand, og bladene fra 16 til 50 angår dette stift. Den første skrivelse er modtaget 8. okt. 1804 og den sidste 30. sept. 1805.

For at begynde med den eneste skrivelse, der har med Hauge at gøre, – og måske det eneste, han direkte foretog sig; da han udsendte den. 10. dec. 1804 modtog han kancelliets skrivelse af 1. decbr. med indlagte cirkulærer af s.d. til samtlige provster og præster angående de mod forordningen af 13. dec. 1741 forbudte forsamlinger, som holdtes af H. Hauge og tilhængere. Sådanne forsamlinger er på det strengeste forbudt, og dette skal overholdes.

Når man gennemlæser disse sider i protokollen, opdager man, at mange af disse skrivelser handler om sager, der er sat igang af hans forgænger, der var meget ivrig for ændringer i gudstjenesten og især, som den ivrige rational-

ist han var, om skolevæsenets forbedring. D. 3/12-1804 indkom andragende fra provst Krogh i Arendal om at bruge frie tekster ved gudstjenesten, afsendt 24/12 med anbefaling, og 18/1-1805 giver kancelliet tilladelsen. Ved et præstemøde i Stavanger februar 1802 havde P. Hansen talt ivrigt for dette, – og for afskaffelse af messehagler og messeskjorter, – om forbedring af skolevæsenet, og da meddeler han, at 6 præster har lovet at undervise unge mænd til skoleholdere. Under 2/9-1801 har han ansøgt om oprettelse af et skoleholder- seminarium, kun 10 lærlinge ad gangen undervises et halvt år. Om dette sidste skriver Balle i førnævnte brev: "Jeg ønsker megen lykke til det forehavende skolelærer seminarium. For Guds skyld lad katekismus ikke være udelukt, ej heller anden religionsbog blive lagt til grund end de, der af Kongen er autoriserede." Om indførelse af evangelisk-kristelig salmebog talte P. Hansen også ved dette præstemøde og maste meget på for at få den indført, også mod menighedens ønske. Også om dette skriver Balle i omtalte brev: "Salmebogen er dog vistnok indført i domkirken ved samtykke fra den største del af menigheden. Anderledes vil jeg ikke tilråde, at den på noget sted vorder indført. . . . Her er det kommet så vidt, at næppe 20 menigheder er tilbage i det hele store stift, hvor den ikke har fundet godvillig indgang."

Men en følge af de mange unges uddannelse til skoleholdere, som man næppe havde forudset, var, at disse unge mennesker søgte at unddrage sig militærtjenesten, så det telemarkske regiment foreslår 4/2-1805, at ingen under 20 år kaldes til skoleholder – og 18/3 findes en klage over, at en ung skoleholder (som følge heraf) ikke har fået det embede, han var indstillet til, og af samme dato en skrivelse, der foreslår, at alderen for at kunne udnævnes fastlægges til 19 år. Der ses ikke, hvordan dette afgøres.

Så er der selvfølgelig klager over kapellanen eller sognepræsten. Den værste af 24/4-1805 er kapellanen, der beklager sig over, at provst Munthe, hans sognepræst,

endnu ikke har affundet sig med ham angående hans løn, samt at provsten nægter ham at katekisere, og at der i to år ikke er holdt konfirmation. Sagen sendes til den fungerende provst til erklæring, men ingen afgørelse ses at være truffet.

Så er der ansøgningen fra to sogne om at få ændret pladsen med stolestaderne. Sognemændene i det ene sogn ansøger om, at pladserne må bestemmes efter gårdenes skyld!

Så er der ansøgning af 25/2-1805 fra Jens Schancke om at blive ordineret. (Han har åbenbart intet præsteembede, men er teolog og skal være skoleholder i Østre Risør). 30/3 giver kancelliet tilladelse til, at han må blive ordineret til præst. 24. juni forespørger hr. Schancke, når han må indfinde sig til ordinationen. Dagen fastsættes til d. 9. aug., og det må være Blochs første ordination, og den eneste i Kristiansand, da kancelliet under 13. juli har udnævnt ham til biskop i Viborg (med indesluttet kaldsbrev) og den 23. juli besvarer han dette (det må vel være med tak for udnævnelsen)*)

16/4-1805 modtager han brev af 6/4 fra finanskassedirektøren angående renterne af et på bispegården hæftende lån på 6024 rd. til 11/12-1804. Han svarer samme dag; men intet nærmere siges om det er udgiften i anledning af hans indflytning i bispegården, eller om det vel snarere er et ældre byggelån.

9/8 modtager han kancelliets skrivelse af 3/8 om, at ved vakance i bispeembederne skal overskuddet af embedets indtægter efter fradrag af udgifterne indbetales til skoleholderseminarie-fondet.

*) I Viborg bispeembedes kopibog under 8. febr. 1807 giver Bloch efter anmodning Jens Schancke en smuk anbefaling, "hvilket jeg kan efter min overbevisning og selverfaring, medens jeg var hans biskop." Da er han skolelærer ved den borgerlige skole i Øster Risør samt ordineret prædikant og kateket sammesteds.

Tilsidst kan nævnes, at hans hustru 1. maj 1805 her fødte ham en datter, der fik navnet: HENRIETTE CHRISTINE. Hun blev 1838 gift med sognepræst til Vigersted-Kværkeby på Sjælland JOHANNES DORPH.

4. *Biskop i Viborg 1805-1830.*

Viborg stift havde på denne tid andre grænser end nu. Mod nord var hele Himmerland lige til Aalborg med, også Hornum, Fleskum, Hellum og Hindsted herreder. Mod syd og vest hørte Hammerum, Hjerm, Ginding, Skodborg og Vandfuld herreder IKKE med, men til Ribe stift. Og så hørte Læsø med, som det havde gjort det fra katolsk tid. Den hørte under Viborg domkapitel, og det vil på denne tid sige: Biskop, stiftsprovst og rektor ved latinskolen. De ansatte foged på Læsø, og øen stod i kirkelig henseende direkte under biskoppen. Når han udsendte cirkulærer til alle provster, blev de sendt "til provsterne og til Læsø". Der findes i embedsbøgerne en usædvanlig mængde af skrivelser om alt muligt herfra, og der var adskillige vanskeligheder. Men man havde så også strandingsindtægterne; f.ex. udgjorde bjergelønnen for strandede skibe i 1828 21000 rbd.; deraf fik skolen de fleste, men biskop og stiftprovst fik dog hver godt 2000 rbd.

Tæt op mod 90% af befolkningen boede på landet. Stiftsstaden, Viborg, havde med landsting og garnison i 1801 2379 indbyggere, og de tre andre byer, Skive, Nibe og Løgstør, var betydelig mindre.

Der var, i forhold til på øerne, mange selvejer-bønder, da der var forholdsvis få godser med mange fæstebønder. Det var tit selvstændige folk. Jeg tror ikke, at der i østifterne var så mange klager fra bønder over deres præst eller lærer som her.

Man var gammeldags, også i kirkelig henseende. Den pietistiske vækkelse, som havde betydet meget mange steder i Ribe stift, havde ikke betydet meget her, og det, der havde været, var nu forbi. Men disse år, der nu begynder, er en meget begivenhedsrig tid i Danmarks historie, og det kendes på mange måder også her i stiftet. Det er faktisk en ny tid, der begynder.

Årene indtil 1806 var en opgangstid, særlig for byerne. Napoleonskrigene havde sat mægtig fart i dansk handel. Men 1806 begynder "fastlandsspærringen" og 1807 erobrer England den danske flåde; vi slutter os til Napoleon, England spærrer havene, og vi kommer i krig med Sverige. Imellem 1807 og 14 opbragte England 1381 dansk-norske handelsskibe! Økonomisk bliver det elendige tider, mindst for landbruget, der producerer korn og kød til stærkt stigende priser; men da den danske hær næsten kun bestod af bøndersønner, og denne i disse år er i stadig krigsberedskab, var der vanskeligheder nok også for landbruget. I januar 1813 kom statsbankerotten, og den efterfulgtes af et uhyre økonomisk uføre i mange år, og det ramte alle. Januar 1814 kom Kielerfreden, hvor vi mistede Norge.

Kapitelstaksten for korn var en god værdimåler. En oversigt herover giver et tydeligt billede af hvor kriseagtige forholdene var.

I	1806	var	kapitelstaksten	for	rug	6	rdl.	3	mk.	4	sk.
i	1809	var		-	-	8	-	4	-	2	
i	1811	-		-	-	24	-	0	-	0	
i	1812	-		-	-	62	-	2	-	4	-
i	1814	-		-	-	19	-	0	-	12	-
i	1818	-		-	-	9	-	3	-	8	-
i	1820	-		-	-	2	-	5	-	0	-
i	1826	-		-	-	5	-	4	-	0	-
i	1827	-		-	-	3	-	0	-	38	-

På denne højde bliver den i flere år og begynder så at stige igen. Embedsmænd med pengeløn sad elendigt i det; det gjaldt ikke mindst præsterne, som fik den meste løn i korn.

I kancelliets skrivelse af 17. maj 1805 bifaldes at "de tilkommende biskopper i Århus og Viborg skulle i det højeste nyde årligen 3000 rdl. i løn, 600 rdl. til omkostninger på kontor og rejser, samt 100 rdl. til bispeboligens vedligeholdelse; men at de, om bispestolens indkomster efter at de samme pålagte pensioner var udredede, ikke skulle beløbe sig til denne summa, dog dermed skulle være tilfredse.... at det allernådigst må fastsættes, at de bispestolene i Århus og Viborg tillagte tiender, når ingen sådan mindelig forlening med tiendeyderne er truffen, at samme til en bestandig regel kunne konfirmeres, ved amtmand og provst må stilles til offentlig auktion til bortforpagtning, dog ikkun på et år hver gang, og at disse forhandlinger, ledsagede med stiftamtmandens og biskoppens erklæring, derefter må indsendes til kancelliets nærmere undersøgelse og approbation,... Dernæst at det må pålægges biskoppen i Århus og Viborg ved årets slutning at aflægge regnskab til kancelliet over bispestolenes indkomster, og at medsende til seminariefonden det, som måtte overskyde den for dem bestemte løn, samt pension (til bispinde Tetens)".

Om denne årlige auktion over tienden findes stadig skrivelser i kopibøgerne; ligeså i anledning af regnskabets aflæggelse, når præster og tiendehavere ikke i tide har indbetalt, hvad de skulle.

I oktober 1805 tiltræder Bloch sit embede i Viborg og har naturlig måttet bruge en del tid til at komme ind i de nye forhold. Ved hans første landemode, 25. juni 1806, mærker man ikke så meget til ham. Efter prædiken indsætter han tre nye provster for Fjends, Rinds og Hindsted herreder. Ved det egentlige landemode hvor biskop, stiftamtmand og provsterne mødes for at drøfte stiftets forhold, behandles de sædvanlige sager med fremlæggelse af det vigtigste, der er sket siden sidste landemode; der uddeles nogle legater; bl.a. af Stistrups legat uddeles 100 bibler og 52 samlebøger.

14. juni 1807 holder han sin første ordination. Den unge kandidat møder to dage før til bispeeksamen, og efter ordinationen prædiker den ordinerede over Rom. 8, 12-15, en tekst, givet ham af biskoppen. ("I modtog ikke en trældomsånd, så I atter skal leve i frygt, men I modtog en ånd, der giver barnekår".)

For at minde os om tiden, han lever i, udsender han 28/3 1807*) til provsterne "en del tilsendte exemplarer af hoslagte ypperlige afhandling om høravl" til uddeling til præsterne "for at udbrede dens læsning blandt den hæderlige bondealmue". Han havde egentlig tænkt sig at vente med at udsende den til landemodet, "men måske kunne dette skrifts læsning opmuntre en eller anden til endnu i dette forår at begynde en avl, der i så mange måder er anbefalelsesværdig, især i de sogne, hvor god, passende jord findes."

Ved næste landemode, 1. juli 1807, mærker man, at nu er han kommet igang. Han indskærper, 1)at præsterne forlanger skudsmål fra den forrige præst af enhver, som flytter til sognet, og aldrig tager nogen til alters, endsige vier dem uden forevisning af skudsmål. (Præsten var den tids "personregisterfører"!), og 2) at præsterne må hjælpe lærerne til, at de ikke fornærmes i deres lovlige rettigheder; han ønsker videre oplyst, hvor lærerens ret til et stykke jord til at have en ko og nogle får IKKE er opfyldt. Han "ønsker, at yngre skoleholdere, som præsten skønner trænger til det, skal indkaldes til et møde et par gange om ugen 2 a 3 timer for at undervises i læremetoder", og

*) Viborg bispearkivs protokoller er i 2 rækker: 1) COLLEGIAL – KOPIBOG indeholder alle bispens skrivelser OPAD, til kancelliet og rentekammeret, 2) DAGLIG KOPIBOG med skrivelser TIL SIDEN OG NEDAD, til kolleger, amtmænd, byråd, provster og præster. Når de citeres i det følgende er kun datoen angivet. Om skrivelsen skal findes i den ene eller anden række, afhænger af, hvem den er skrevet til.

præsten skal føre bog herover, for at bispen kan efterse det ved visitats. Han ønsker bedre inddeling af skoledistrikter, og at "præsten opmuntrer godsejere og sognefolk til at erholde edsvorne oplærte jordemødre, og hjælpe til, at der sendes til København til uddannelse sådanne dertil oplagte, villige, skikkelige fruentimmere."

Et par dage efter, 4/7 sender han skrivelse til alle præster, at han med kgl. majestæts tilladelse rejser bort 2 a 3 måneder. "Jeg rejser herfra d. 7-8. juli, og imidlertid er stiftets gejstlige sager betroet til den, Dem alle bekendte, oplyste, virksomme, og for enhver god sag hengivne, hr. vicebiskop, provst Zahrtmann."

Bloch rejste til Trondhjem med sin hustru og to døtre for at for første gang besøge hendes familie der, og også sin gode ven, biskop Bugge, som han var ordineret sammen med. Næsten alle de store købmænd dér var bispinden i slægt med. Nogle af de fornemste huse (deriblandt det største træhus i norden, den nuværende Kongsgaard) og mange købmandsgårde var bygget af dem. De har nok boet hos hendes fader i det fornemme hus i Ilsviken.

Medens de er der, bryder ulykkerne ud over Danmark. 8. aug. ligger en engelsk flåde på 25 linieskibe, 40 fregatter m.m. i Øresund; den sætter 31000 mand i land syd for København. Københavns bombardement begynder 2. sept., 7. sept. kapituleres, og englænderne tager flåden. Krig med Sverige kommer til, og forbindelsen mellem Danmark og Norge bliver meget vanskelig. Bloch er heldig at slippe over med båd til Slettestrand, så han kan optage sit arbejde igen, men først i oktober (der går 4 måneder); men familien må han efterlade i Trondhjem, og den samles først igen et år senere, i nov. 1808. Et brev fra Bloch til præsten i Brøndum d. 29/11-08 begynder: "Jeg takker for den broderlige deltagelse i min billige glæde over en kær og længe savnet families lykkelige hjemkomst."

Men i sin ensomhed tager han fat og melder sig på visitats i Fjends herred fra 29. nov. til 16. dec. 1807.

11. nov. skriver han til samtlige præster om indsamling til de brandlidte i København, om "til mig at indsende, hvad bidrag De godvillig måtte finde for godt at give til de hårdt lidende menneskers lindring."

Med stor iver går Bloch 13/1 1808 i gang med en ny indsamling i skrivelse til alle præster for at skaffe Danmark en ny flåde: "Da jeg ser, at andre bisper i deres stifter har opmuntret til et frivilligt bidrag til STATENS TABTE SØVÆRNS ERSTATNING, må jeg i korthed tilmelde Dem, mine kære brødre, følgende: 1) Årsagen til, at jeg ikke for længe siden har gjort dette samme, skyldes ikke ligegyldighed eller uvilje mod en så god sag, for hvilken jeg føler, hvad min handling skal vise, ligeså varmt som nogen anden. Nej, mine brødre, årsagen er DELS en undseelse for ikke at synes påtrængende, på samme tid jeg talte de brandlidtes sag, thi denne måtte jo først i orden, – DELS en tvivl om det var passende for statens værdighed, og om det ikke var statens pligt at optræde som talsmand for denne indsamling, – 2) Da det imidlertid er rigtigt, at dette kan være et foreningspunkt, så anmoder jeg nu brødrene i deres kredse at tale især med proprietærer og de velhavende sognefolk denne fædrelandets sag." Han foreslår, at de har en liste, "hvorpå man kan tegne sig for rede penge, sølv, skibsmaterialer o.s.v. til en for dem bekvem termin at levere i stedet for rede penge. Det var smukt og ærefuldt om Viborg stift endog i denne henseende ikke stod ganske tilbage for de andre stifter. For at give et godt exempel undlader jeg ikke at melde, at min gave bliver 300 rdl. i det mindste, ja måske i sølv og rede penge tilsammen 500 rdl. R.C. – Har subscribenten ikke rede penge, kan han meddele mig, til hvilken termin han kan betale, og jeg lægger ud for dem, ... så det kunne blive en så anselig summa i valuta eller subscription, at jeg kunne frembære dette for stiftet værdige offer på fædrelandets alter, – og om muligt hædre vor gode kronprinses fødselsdag med denne foræring."

(Fødselsdagen var allerede d. 28. januar, så der var kun 14 dage! Men det blev også først senere gaven blev afleveret.)

Knap en måned efter, d. 8. febr., udsender Bloch igen en kraftig skrivelse til samtlige præster for at advare menighederne mod ødselhed i denne svære tid: "Efter min overbevisning er der intet, hvorved vi danske borgere mere kan (måtte vi kun vorde og forblive enige og tillige standhaftige) svække og afbøde Britanniens allerede gjorte angreb, end om vi nu var mådelige i vore nydelser og nøjsomme og flittige i at forædle og formere disse nationale produkter, godvillig afsige brugen af udenlandsk luksusvarer og afse alle engelske produkter og fabricata. Ved sådant mådehold og frivilligt afsavn af sine indbildte nødvendigheder kan vi i samfund med de andre fastlandsnationer, hvilke jo med os har en og samme interesse, påføre vor fælles fjende den retfærdigste, men tillige farligste krig, en krig, som han, denne verdens store købmand, hvis existens jo alene beror på vare-afsætning, slet ikke i længden kan udholde mod os.

På den måde kan vi – og ej alene de våbenføre mænd iblandt os, men vi alle tilsammen, mænd, kvinder og børn, uden engang at vove liv og blod, langsomt belære det store England og omsider aftvinge det en ærefuld og varig fred med os og det øvrige kontinent. I, danske mænd og kvinder, går vejledede af fornuft og fædrelandskærlighed tilbage til nordbo-oldtids tarvelighed i mad, drikke, klæder og levemåde. Med denne ædle simpelhed skal ægte dansk dyd, kraft og sundhed på legem og sjæl vende tilbage. I dette af naturen velsignede moderland og i vort tvillingrige, hvorfra fjenden dog aldrig ganske kan afskære os, har vi de allerfleste livets nødvendigheder, ja, selv mange surrogater (når vi kun vil opelske og forædle dem); i stedet for fremmede luksusvarer har vi mangfoldig, almen gavnlig nærings- og husflid. Vi, mine kære brødre, vi religionslærere kan ifølge vor stilling og forhold agte på den talrigste del

af folket, landalmuen, og det både med vore egne exempler på nøjsomhed og tillige med vore advarsler og opmuntringer – og vejledninger til nye og nyttige industrigrene, gå staten til hånde, når vi varmt og kraftigt og værdigt taler mod misbrug; thi enhver brug er her misbrug, af kaffe, the og sukker, af vin, tobak o.s.v., som endog på visse steder har indsneget sig hos landalmuen og blandt bønderfolk. Vi, mine kære brødre, være altså anførere for vore tilhørere i den ovenfor nævnte nøjsomheds krig mod England! "

Da de engelske skibe næsten helt lukkede forbindelsen mellem Danmark og Norge, og vi var i krig med Sverige, kom Norge ud for virkelig hungersnød, og komiteen til hjælp for de så hårdt ramte familier i Norge anmoder bl.a. også Bloch om at samle ind i stiftet. Han skrev da 14/7 1808 et "hyrdebrev":

Medborgere, medbrødre!

Under mangfoldig lidelse og opofrelse mod dobbelt fare både til lands og til vands, – mens vi i disse lykkelige egne endnu helt uforstyrrede, ej engang middelbar følende krigens ulykke, – er GAMLE NORGE I NØD; dets kyster omspændte af britternes svømmende fæstninger, dets grænser antastede af Sveriges grådige hær, dets stæder og bygder dag og nat udsatte for fjendtligt overfald og plyndring. Udmattende stræber de gråhærdede gubber og selv den blomstrende ungdom, som opofrer kostbart liv og blod for elsket konge og fædreland; ja, landsmænd, endog for os opofrede de sig! Hvor billigt er det da, at vi med dem deler af vor overflødighed til forfriskning i deres møje, til lindring i deres lidelser, til helbredelse af de kvæstede, til understøttelse for dem, der mistede deres førlighed. Landsmænd, vor gavmildhed kan ikke engang kaldes dyd, – kun taknemmeligheds fuldkomne hellige pligt." Han opridser en liste, hvorpå man kan tegne sit bidrag i kød, flæsk, rug, byg, malt – og i penge. "Præsterne bedes første søndag oplæse dette fra prædikestolen og anbefale dets indhold for menigheden; men også ellers i deres sogne for

velstående folk tale, dog uden at nøde nogen, en så god sags tarv."

Kort efter sin kones hjemkomst skriver han til provsterne i Himmerland, der var bekendt for sit hosebinderi, d. 8/12-08: "Da et sikkert rygte og flere end et har bragt efterretning om, at foruden anden nød (i Norge) mangles det fornødne fodtøj, hvilket forårsager mange sygdomme, så har jeg tænkt så vidt mulig at oversende en del sokker, strømper og vanter til uddeling blandt de nødlidende." Han beder provsterne at indkøbe "for mig og på min regning så mange gode tykke uldstrømper og vanter som muligt", og sende de indkøbte varer til tre navngivne købmænd i Randers, Hobro og Aalborg; de vil tage imod dem og videresende dem til Norge. Samme dag skriver han til komiteen herom.

Ved årsskiftet udsender han igen "hyrdebrev" d. 30/12 1809 i anledning af freden med Sverige. Efter en længere indledning slutter det med: "Førend dette år udrandt nedsendte fredens Gud os fred og forlig med vor nabostat! .... Måtte dog denne fredens gyldne morgenrøde bringe for vor tvillingstat, for det lidende Europa og den hele menneskehed almindelig fred". Han beder om en nytårsgave til de nødlidende. "Den barmhjertige byder os med fornuftig godgørenhed at hjælpe de uskyldig ulykkelige, hvis huse er udplyndrede af fjenden, og de, som vansmægter i BRITISK fangenskab. Tænk på eders fangne landsmænd i Leith! "

Bloch er utrættelig i sine tanker om at hjælpe nordmændene. Her skal tilsidst nævnes et mislykket forsøg. 24/5-1810 skriver han til "den højrespektive komite for krigslidte norskes understøttelse:" I sidste efterår troede jeg at gøre gamle Norge en tjeneste, især da komiteen bad mig derom indstændigt. Jeg indkøbte altså 1400 par træsko, afsendte dem til Aalborg og siden til Norge. Det er blevet mig tilmeldt, at slige fodtøjer ikke ville være velkomne, da nordmændene havde i almindelighed en

sådan modbydelighed for træsko, at det ville være dem imod med det usunde fodtøj. Til mig sendtes altså det hele tilbage for nogle uger siden". Han vedlægger en anvisning på 290 rdl. (hvad altså træskoene har kostet ham. Det kan man da kalde en gestus!)

Det var desværre langt fra alt, hvad der blev sendt til Norge, der nåede gennem englændernes blokade. Han skriver 19/10-10 til præsterne: "Den kgl. kommission i Christiania har under 2. aug. pålagt mig at tilkendegive gejstligheden og menighederne i Viborg stift en inderlig tak for de rige, næstforrige år givne betydelige patriotiske bidrag i penge og naturalier". Tillige har han fået meddelelse om den fra Thisted udskibede kornbeholdning at "fartøj nr. 106, som havde BYGGEN, er vel arriveret, men nr. 107, som havde RUGEN blev opbragt i april eller maj måned."

Medens vi er ved krigen, kan vi springe frem til KIELERFREDEN d. 14. januar 1814. Et par dage før, d. 12/1, udsender Bloch til præsterne en "bøn, som jeg som stiftets biskop har forfattet på grund af de sørgelige tidender med tjenstlig anmodning om, at samme næste søndag og indtil videre, straks efter prædiken, må oplæses for menigheden for at stemme hjerterne til hellig andagts følelse, hengivenhed i forsynets vilje og fornuftig tillid til dets vise styrelse, forenet med kold standhaftighed i lidelse, frivillig opofrelse og usvigelig troskab mod konge og fædreland."

Først d. 18. jan. får Bloch meddelelse om freden. Han skriver samme dag til præsterne: "Den så længe ventede landefred, om hvilken vi hidtil anråbte den allerhøjeste, er nu kommet. D. 16. (!) januar er freden blevet sluttet på endnu ej bekendtgjorte vilkår. Hvor dyre end disse måtte være, må især vi takke himlen for befrielsen fra de os overlegne fjender. I stedet for den midlertidige kirkebøn beder jeg Dem om at berette menighederne om ovennævnte fred og opmuntre tilhørerne til hellig andagts tilbedelse,

til tillidsfuld taknemmelighed til den altstyrende og til de alvorligste forsætter til herefter fornuftigen at benytte Guds velsignelse, at de mangehånde dybe sår, som den langvarige krig har forvoldt vort borgersamfund kunne mildnes og efterhånden ganske helbredes." (Man får indtryk af, at Bloch ikke har været klar over, hvor alvorlig den fred var for os. Men det gælder iøvrigt også kancelliets åbne brev af 29. jan., – og de kendte dog betingelserne, – hvor der kun tales om "taksigelse i anledning af freden, at oplæse fra prædikestolen").

I disse år foretager Bloch sig meget andet. Vi begynder med hvad der skete i VIBORG. På foranledning af en kgl. anordning af 22/2 1805, der forbyder længere at foretage begravelser på de gamle kirkegårde i byen, går han ivrigt i lag med at få anlagt en NY KIRKEGÅRD. Byen giver jorden hertil, og af kirkernes kapitaler lånes pengene. Boghandler Just, redaktør af "Viborg Samler", synes at have været "hovedentreprenør". 27/9 1808 skriver Bloch til Viborgs præster og til boghandler Just i anledning af, at der ønskes, at afgangne major Wendts lig jordes på den ny kirkegård: "Da kirkegården forsåvidt er færdig, kan det ved samme lejlighed og på meldte tid, d. 30. sept. kl. 11, ske, at kirkegården først indvies." Stiftsprovsten foretager indvielsen. Der ansættes en graver eller opsynsmand ved kirkegården ved navn: Jens Bloch!

Da kirkegården er indviet, skriver Bloch til kirkeinspektionen d. 8/10-08, at der nu ikke længere må foretages begravelser på de gamle kirkegårde. Kirkeinspektøren vil anvise gravsteder på den ny kirkegård for gravstedsejere på de gamle. Nu må der ikke længere foretages begravelse I KIRKERNE. "Intet lig må enten hensættes eller begraves i de nuværende ejendomsbegravelser i kirkerne, og hvor sådanne findes, må De straks træde i underhandling med vedkommende om at afstå disse – mod vederlag og udvisning af en gravplads på kirkegården til ejendomsbegravelse for dem og deres familier." Hvis man ikke vil afstå fra

en sådan begravelse i kirken, betyder det, at intet ubalsameret lig må nedsættes deri førend to år efter dødsdagen. Der skal indrettes i eller ved kirken et rum til disse ligs midlertidige opbevarelse, og der betales 4 mk. månedligt for hvert lig.

I Viborg var der 1805 tre kirker: DOMKIRKEN, der ikke var sognekirke – kun kgl. embedsmænd, militær og rangspersoner "sognede" hertil, – NØRRE SOGNS KIRKE, den gamle Gråbrødre kirke, der var ret forfalden, og SØNDRE SOGNS kirke.

I foråret 1808 foreslog stiftsøvrigheden, at Nørre sogns kirke skulle nedlægges, også fordi den lå lige opad domkirken, og tre kirker var for mange i denne "fattige og næringssyge by", som Bloch engang kaldte den. Sognepræsten, Rasmus Fog, går modstrædende med på forslaget, magistraten ligeså, og ved kgl. reskript af 29/12-09 bestemmes, at Nørre sogns kirke skal nedlægges ved første vakance, og sognet henlægges under domkirken. Men inden dette sker, beslaglægges domkirken fra februar 1812 til kornmagasin! 18/2 skriver Bloch til løjtnant Hagemann, der havde opsyn med domkirken, at "der ved indløb af uvedkommende i disse dage var sket adskillig uorden, ja, endog alterhynder af drenge rykket op, så er vor tjenstlige begæring, at til betryggelse for videre uorden ville De fordoble og instruere vagten, at der holdes streng orden og ikke tillades uvedkommende drenge og pøbel at løbe ind i kirken." Denne beslaglæggelse varede ikke så længe, men domkirken tog alvorlig skade i den tid. For 15/4-12 skriver Bloch til kirkeværgen: "For at domkirken efter publikums og dens menigheds ønske, da årsagen, hvorfor domkirken var taget i rekvisition, nu for 8 dage siden er ophørt, kan gives tilbage til dens gudstjenstlige brug, anmodes De om snarest muligt at ville lade den ryddeliggøre." Organist Haderup og Christen graver kan bruges som medhjælp.

Kort herefter nedlægges Nørre sogns kirke. Stiftprovst Astrup søger afsked, stiftsprovstiet nedlægges, og Rasmus Fog udnævnes til sognepræst ved domkirken. 6. sept. 1812

ringer klokkerne for sidste gang i Nørre sogn, og pastor Fog holder afskedsprædiken. Næste søndag indsættes han i domkirken.

Nørre sogns kirke står nu tom, og 30/10-13 skriver Bloch til kirkeinspektionen om auktion over kirkens inventar – med en hel del regler for denne; bl.a. skal køberne medtage, hvad de har købt, inden 4-5 uger. Nedtagelsen bør finde sted under opsyn, at kirkens mure ikke ufornødent beskadiges. Betalingsterminen er næste snapstings-termin. Tårnet sælges til nedrivning. Det store krucifiks kom til Søndre sogns kirke, og altertavlen til Vorde kirke. Men selve kirken blev stående. I 1814 søger garnisonen at få kirken til exercerhus og depot. Efter et par års forløb afslår kancelliet dette. I 1826 søges der om at få indrettet den "til sygehospital for vanvittige", men 8/4-1828 afslår kancelliet også dette, fordi bygningen findes uegnet til dette formål. 17/2-1830 holdtes auktion i anledning af kirkens nedrivning, 23/3 approberes tilbudet af kancelliet, og kirken, der var blevet meget forfalden, nedrives.

Pastor Fog, der nu var sognepræst ved domkirken, var en vanskelig herre, der voldte bispen megen besvær. Adskillige sager rejser han, hvor det drejer sig om penge, om offer. Engang er han utilfreds med, at menigheden ikke ofrer nok til ham, og han ønsker derfor fastsat faste takster for højtidsoffer; men dette afvises af Bloch som værende i strid med anordningerne. Et andet problem rejses flere gange, nemlig om domkirken stadig er sognekirke for standspersoner, også når de bor i Søndre sogn. Det afgøres, at de stadig hører til domkirken. Men så rejser spørgsmålet sig: hvad forstås ved: militæret; det strides præsterne om, og Bloch henviser til tidligere afgørelser fra kancelliet, at det er de garnisonerede officerer, der hører til domkirken, medens afskedigede officerer og landmilitsen hører til i det sogn, hvori de bor. Denne afgørelse er Søndre sogns præst meget utilfreds med, og han har åbenbart brugt stærke ord, for Bloch svarer ham 21/3-1814: "De vil af ovenanførte

tydelig forstå, at forsåvidt Deres embedsindtægter ved denne resolution måtte være formindskede, har stiftsøvrigheden dertil end ikke i ringeste måde bidraget, hvorfor den og meget ugerne tåler ugrundede og uforskyldte invektiver, som om den handlede partisk. Skulle Deres velærværdighed eller nogen anden herfor mistænke os, da ønsker vi vor hele fremfærd, som vi vist skal vide at forsvare, andraget på vedkommende højere steder."

Så bliver der strid mellem byens præster om fastegudstjenesterne. Bloch må tilskrive dem marts 1813: "Fra alders tid har alle Viborgpræster prædiket her, nu er der kun 3 præster. Derfor mener jeg, at pastor Fog burde som domkirkens præst have begyndt første tur; thi når forhen biskop Astrup begyndte denne tur, var det uden tvivl, ikke som provst, men som domkirkens sognepræst, – og i så fald havde det tilfaldet pastor Fog atter af prædike d. 4. onsdag og provst Zahrtmann (sognepræst i Søndre sogn) på den 5. onsdag. "Iøvrigt er jeg overbevist om, at de højtærede præster i en så let sag allerbedst selv ville efter venskabelig overenskomst, som det sømmer sig embedsbrødre, kunne ordne disse fasteprædikener mellem sig".

Sagen rejses igen næste år. Da er situationen lidt anderledes, for Søndre sogns præst regnes der ikke mere med, men kun domkirkens to præster; men hvordan skal to præster dele 5 gudstjenester? Bloch skriver 9/2-1814:. . ."Min uforgribelige mening bliver følgende: "1. onsdag bør egentlig besørges af domkirkens præster efter tur, men jeg vil gerne have den i år og fremdeles. NB, når jeg er i byen. 2. onsdag pastor Fog som sognepræst ved domkirken, 3. onsdag pastor Vogelius som res. kapellan ved domkirken, 4. onsdag pastor Fog som sognepræst for forrige Nørre sogns kirkes menighed, da han jo, når denne kirke ikke var, nedlagt, alligevel havde taget den, 5. onsdag hr. Vogelius, som besørger Nørre sogns kapellans part."

Ligesom man i tiden lagde megen vægt på titel*) og

*) Et exempel herpå er Viborg-præsternes titler. Stifts-

rang, var mange også ivrige efter at få en fin, fast stol i kirken. Borgmester Gundelach mener, at der i kraft af hans embede tilkommer ham en fast stol i domkirken. Bloch svarer ham 3/1-1817, at ingen af byens magistratspersoner har fået fri stol i nogen af de to sognekirker, end mindre i domkirken, og kancelliets skrivelse af 26/5-1792 bestemmer udtrykkelig, at magistraten, selvom nogen af dem erholder karakter, skal henhøre til den kirke, i hvis sogn de bor.... Men stiftsøvrigheden finder det dog billigst, ligesom det skal være brugeligt i andre købstæder, at kirkeinspektøren erholder fri kirkestol, og da pastor Fog i sin erklæring har gjort forestilling om, at han som sognepræst må forundes lige retfærdighed, – så har vi intet imod, at kirkestol nr. 9, når samme bliver ledig, gratis overlades Dem som kirkeinspektør og kirkens sognepræst, sålænge De bor i domkirkens sogn." Denne sag giver Bloch anledning til nogle dage senere at skrive til kirkeinspektøren om at sørge for at indkræve betaling årligt hos de borgere, der har erhvervet kirkestol.

Også spørgsmål af anden slags kommer Bloch ud for. I 1827 er der kommet en jøde, Rubensohn, til Viborg, og han ønsker at døbes. Bloch skriver til præsterne i Viborg d. 27/10-27, at "førend præsterne her i byen kan indlade sig med denne person, bør han 1)fremvise politimesterens tilladelse til at opholde sig her i byen, samt gyldige beviser for hvo og hvad han er, til hvilket religionssamfund han hører, 2) forklare, hvilke hans bevæggrunde er til hans ønske at kristnes.... Når dette er oplyst, kan man i overensstemmelse med kgl. anordning begynde hans undervisning og forberedelse."

provst Astrup får ved sin afsked titlen: Biskop (ligesom Grundtvig fik), hans efterfølger, sognepræst R. Fog, får 1815 titlen: amtsprovst, men er det altså ikke. Sognepræsten i Søndre sogn, Zahrtmann, tituleres, også i bispens skrivelser, altid provst, ja, som nævnt vicebiskop, men har kun været konstitueret provst i en tid og vicebiskop i 4 måneder.

Sognepræsten i Søndre sogn forespørger, om en katolik, Högewitz, må begraves med den sædvanlige jordpåkastelse af præsten. Bloch svarer 12/2-1828: "Jeg formener, at dette må kunne tillades i henhold til kgl. resolution af 17/1-1800, der tillader at døbe børn af katolske familier, som opholder sig i Viborg, med samme ceremonier, som bruges ved lutherske børns dåb, og man har altså her en analogi for det her adspurgte tilfælde, – ej at tale om den humanitet, som vor milde regering vist billiger, at der vises mod fremmede religions bekendere."

Personligt kendskab til de mange sogne i stiftet fik biskoppen for en stor del gennem SINE VISITATSER. I Danske Lov var det fastsat, at alle sogne skulle visiteres i løbet af 3 år; men det var der vist ingen biskop, der nogensinde kunne overkomme.

Det er ikke helt klart, hvor meget Bloch visiterede. Efter den daglige kopibog var den første visitats, som nævnt, i Fjends herred i nov.-dec. 1807, men siden er der kun anmeldt igennem de 25 år ca. 20 visitatser i herrederne, flest i de første år, kun få i årene 1810-18, igen flere fra 1819-24 og ingen de sidste år.

Men det ses også af kopibogen, at han har været på visitats flere gange. Det fremgår af flg. skrivelse, at han allerede har været på visitats i 1806; Bloch skriver 16/3-1807 til sognepræst Lassen, Storvorde: "I Deres velærværdigheds p.m. (brev) af 5/3 ser jeg med bedrøvelse, at de formaninger, som både jeg ved visitatsen sidste sommer og De har givet beboerne til at lade deres ungdom flittigt søge skolerne kun lidt har frugtet." Hvis det ikke bliver bedre, må de genstridige forældre og husbonden mulkteres efter forordningen. På Læsø har han været mindst to gange. Ved eftersyn i præsternes embedsbøger vil man vist finde det egentlige tal, fordi der noterede han, når han havde været. En stikprøve viser, at han har visiteret i Vorde 4 gange, men efter kopibogen kun een gang, d. 6/6-1819. Til amtsprovsten i Skive skriver han 16/2-1820,

at han i denne sommer selv ønsker at visitere i kirkerne i Salling og Fjends herreder; men der findes intet, om det blev virkeliggjort. Efter kopibogen visiterer han 8 kirker forskellige steder i den østlige del af stiftet fra 22/7 til 2/8.

Visitatsen blev i almindelighed anmeldt gennem provsten i god tid, så den kunne tillyses fra prædikestolen søndagen før. Skolernes tre ældste klasser med deres lærere og den konfirmerede ungdom blev tilsagt til katekisation. Det fremgår, at Bloch lagde meget stor vægt herpå. I hans tilsigelse er det det vigtigste; han selv katekiserede, men om han selv prædikede, er der intet om. Hans instruks lyder: Gudstjenesten begynder kl. 9 eller 10 med sædvanlig indgangsbøn og de til dagen anordnede salmer. Straks efter prædiken, som holdes over dagens tekst (er det på en hverdag vælger præsten selv sin tekst), synges den gamle salme: "I Jesu navn skal al min gerning ske", derefter katekisation. Tjenesten slutter med en af præsten valgt salme, passende kort, f.ex.: "Mit barn, frygt den sande Gud." Læreren skal møde med skolens dagbog og protokol, så at biskoppen kan se, om alle børn er mødt. Undertiden forlanges også skrive- og regnebøger medbragte.

Ved den første anmeldte visitats i Fjends herred er der 2 dage sat til hvert pastorat, første dag til kirken, anden dag til skolen; men senere beregnes kun een dag til begge dele.

Det kunne undertiden ske, at børnene mødte meget dårligt op, og så blev Bloch vred og indberettede det til amtmanden. Således skriver han 18/8-08: "Da jeg ved sidst afholdte visitats i Vinkel og Rind efter forudgående anmeldelse 14 dage i forvejen og tilsigelse fra prædikestolen, var der fra Rind sogn af skolesøgende børn og unge mennesker een eneste ved overhøringen, nl. Jens Middelsteds barn, Maren, så er det, at jeg for en sådan total forsømmelse, der ej alene er lovstridig, men også meget mere uundskyldelig, da denne min visitats holdtes på en søndag og førend den travleste høst endnu var igang, – at

jeg tjenstlig ærbødigst andrager Deres højvelbårenhed, – ligesom og at jeg fandt samme total og forsætlig forsømmelse næste søndag ved min visitats i Tostrup kirke – og beder altså, at vedkommende for exemplets og følgernes skyld måtte anses med en passende mulkt til sognenes fattige."

En sag af lignende art, men med en anden slutning fandt sted 14. maj 1815, 1. pinsedag, i Ulbjerg kirke, hvor der ikke var mødt een eneste fra Lynderup sogn, hverken ung eller gammel, uagtet de var betids tilsagt. Han klager nu til stiftamtmanden herover og vedlægger en af præsten attesteret fortegnelse over fædre og husbonder, som må blive mulkteret i overensstemmelse med loven. Amtmanden tager affære, men de Lynderup-mænd påstår, at de ikke er blevet tilsagt, og Bloch går med til, at mulkterne eftergives, – men skriver så 30/10-15 til sognepræst Blich, Ulbjerg: "Da jeg nu ved, at meddelelsen om visitatsen er afsendt fra mig så betids, at bekendtgørelse kunne have fundet sted, og Deres påtegning på skolelisterne med meddelelse om visitatsen er vist mig, så må jeg bede mig underrettet om, på hvilken måde visitatsen er blevet menigheden bekendtgjort, på det jeg kan vide, på hvem skylden for denne uorden egentlig hviler." (Præstens svar har jeg ikke fundet).

To gange visiterede Bloch i Viborg by, og her understreges det stærkt, at det er katekisationen, der er hovedsagen. Sidste gang, 1. og 3. juni 1825, hedder det: "Da jeg stundom har den fornøjelse ved andre lejligheder at høre disse foredrag, så behøves ved denne lejlighed ingen at holdes, men derimod tilsiges i kirkerne de 3 sidste års konfirmerede tilligemed de ældste af klassens skolebørn kl. 10, for, når en passende salme er afsungen, at afhøres i deres kristendom. . . . . Om eftermiddagen kl. 4 besøger jeg borgerskolen, hvor samtlige nederste skolebørn møder."

*

Det var ikke blot på visitatser, at Bloch interesserede sig

for børnenes og de unges kundskaber. Det følte s i tiden som en af de vigtigste ting at få al undervisning forbedret; man havde en tro på, at nye lykkelige tider ville komme som resultat heraf, og Bloch var barn af sin tid og følte som øverste myndighed i stiftet for alt skolevæsen et meget stærkt ansvar.

Det gjaldt DEN LÆRDE SKOLE, LATINSKOLEN. De små latinskoler var nedlagte, og kun katedralskolen i Viborg var tilbage. Rektor Paludan-Müller skriver i Viborg købstads historie (s. 411), at den ny skoleordning, der blev gennemført ved plakater og forordninger fra 1805 til 1809, sikkert var den største latinskolen nogensinde har været genstand for. Der er i disse år en stor mængde skrivelser om latinskolen i bispearkivet, mest om skolens økonomi, om ansættelse af lærere og lign., men disse hører op efter forordning af 7.11.1809, da biskoppens forhold til skolen ændres. Han vedbliver dog at være efor ved skolen sammen med amtmanden, og han kommer jævnligt på skolen, især som censor.

10. jan. 1807 indførtes den ny skoleordning ved latinskolen i Viborg, og ved den lejlighed holdt Bloch en stor tale, som han siden udsendte på tryk, på forfatterens bekostning: "OM UNGDOMMENS FORÆDLING VED VIDENSKABERNE." Den begynder: "Ikke kan vi, mine tilhørere, betragte menneskehedens nuværende kulturtilstand i forhold til, hvad samme forhen var, uden at føle indvendig glæde over vore dages opklaring, henrykkende samfryd over vor arts større held og med tiderne fremvoksende fuldkommenhed... Hvilken forskel bliver vi da ikke var!... Forsvunden er nu uvidenhedens fæle nat!... Men vi skal være sindige og beskedne... og erkende med taknemmelighed fortidens fortjenester... Lagde de ikke grundvolden til den skønne bygning, som under vore hænder nu rejser sig alt højere og højere. Endnu er vi ikke kommet til Edens lyksalige egn, til den Guds have, hvor livets træ findes. Den menneskelige lyksaligheds gyldne

tidsalder. . . . skuer jeg endnu i fjern afstand, kun i tanken, som et ideal, – måske aldrig opnåelig for den svage menneskehed. Når skulle den sunde filosofi og den sande religions ophøjede ideer vorde så lutrede fra al menneskelig vildfarelse, så heldig virkende på alle daglige og broderlige forhold. ., . . Når skal sanselighedens trykkende tyranni, hvorunder nationer og individer sukker, vorde underlagt FORNUFTENS VISE OG GODE ENEVÆLDE?

Men hvorfra begynder vi rigtigst dette så vigtige arbejde? Er ikke ungdommens hensigtsmæssige uddannelse – intellektuelt og moralsk – den rigtige undervisning? Ja, selv de viseste love. . . kunne dog lidt eller intet udrette hos et folk, hvis den første dannelse var forsømt og forvendt. . . Således skyldes vore samtlige højlovelige konger af den oldenborgske stamme udødelig ros og taknemmelighed for den faderlige omsorg, med hvilken de alle har plejet og fredet lærdom og videnskab, – og nu igen ved at give de hidtilværende latinskoler en udvidet og forbedret indretning, således at der ej alene undervises i flere videnskabelige fag end tilforn, men at tillige fri adgang er åbnet endog for andre end de egentlige videnskabernes sønner, ja, for enhver håbefuld yngling. . . . Tillader, ærede tilhørere, at jeg på denne højtidelige dag, da vor lærde skole første gang efter dens genfødsel atter åbnes til offentlig undervisning efter den allernådigst forberedte plan, – tolker skolens skyldige taknemmelighed for de velgerninger, den modtog af regeringens gavmilde hånd! "

Han henvender sig til rektor og lærerne og minder dem om "hin lærerige formaning, som fordum Spartas ædle fyrste gav ungdommens lærere: LÆRER DEM SOM BØRN DET, HVORAF DE ENGANG KUNNE HAVE NYTTE SOM MÆND! Og hvad er nu det, som disse visdommens unge, håbefulde sønner bør lære, medens de er unge?. . . . Det store fælles mål for al opdragelse er ungdommens hensigtspassende fysisk-intellektuelle og moralske dannelse til sand menneskefuldkommenhed. . . . Skal han vorde,

hvad han efter Skaberens alvise, velgørende øjemed bør,... da må han eje EN SUND SJÆL I ET SUNDT LEGEME, hvis ufordærvede sanseredskaber hurtig bibringe den iboende ånd de udenfra modtagne rigtige forestillinger om verdenstingene og igen rask udføre sjælens ønske, – et legeme der ej hjemme er forkælet og som i skolen bliver ved passende legemsøvelser og afveksling mellem læsning og uskyldig leg vænnet til at udholde både legemlig og især åndelig anstrængelse.

Men især må SJÆLEN dannes, forberedes og gøres bekvem til at modtage visdommens sæd. Fornuften må vænnes til at danne almenbegreber, hukommelsen må indsamle et rigt forråd, – indbildningskraften, som altid hos børn var det mest levende naturanlæg, må af fornuften tæmmes og aldrig smittes med urene billeder." Så nævnes de forskellige fag: "Modersmålet og sammes hidtil altfor forsømte dyrkning", matematik, filosofi, historie, "denne livets lærerinde, der fylder hans sjæl med mangfoldig forråd af lærerige exempler, genføder hedenfaren oldtid, fortroliggør os med tidens og nationens store og mærkværdige mænd", og de levende, – de gamle – de hellige sprog.... "Ønsker du at kende menneskehedens allerværdigste oldsager, da læs det ældste kundskabs-dokument, BIBELEN, og allerede skal dens første bog overbevise dig om, at blandt alle de bøger, som forsynet sparede os fra den grånende oldtid, var ingen enten så ærværdig ved høj alderdom eller så indholdsrig på mangfoldig visdom, fornuft opklarende og almennyttig... Lær de gamle klassiske sprog, ja, og hine hellige grundsprog. Det giver ikke blot et rigt forråd af alnyttige kundskaber, men efterlader tillige i sjælen et vist sindigheds præg, klart lys og orden i begreberne, rigtig takt i dømmekraften, fin følelse for det sande og skønne, giver sjælen den skønne dannelse, viddet den yndige glans, talen den behagelige gratie, ja, hele mennesket det yndige præg af åndsblidhed og tækkelig humanitet.... Håbefulde ynglinge! I, som nu

undervises på statens bekostning,... griber de skønne lejligheder, som nu – siden måske aldrig – tilbydes eder! "

Tilsidst taler han om det store ansvar, lærerne har for Gud og mennesker, – men også om "det hædrende bifald, som forstandige medborgere allerede skænker dem, og den erkendtlighed og tak, som samtidige og efterkommere vil yde dem."

Latinskoledrengene havde hidtil skullet synge ved daglige gudstjenester eller andagter i domkirken; men nu fritages de herfor, og Bloch udtaler i indvielsestalen sin glæde over, at, "skolens disciple fries for den byrdefulde og for deres undervisning hinderlige kirke- og sangopvartning, som især de søgnedage (thi om søndagen bør de alligevel for god ordens skyld og til deres sande gavn bivåne den offentlige gudstjeneste) tilforn forårsagede både tidsspilde og andre ulemper."

Men det gav bispen og Viborgpræsterne en del at overveje, om hvordan det nu skulle ordnes i domkirken. Han skriver 18/3 1807 til præsterne og foreslår, at organisten om hverdagen må gøre sangopvartning mod et passende tillæg til sin løn "så ikke (borger-) skoledrengene i deres undervisning unødvendig hindres". Disse hverdagsgudstjenesters antal kan indskrænkes til f.ex. en onsdag om måneden, undtagen i fastetiden, og på de 4 bededage. En del af de tidligere andagter kan bruges til katekisationer. Igen et udtryk for tidens tanker: færre gudstjenester, mere katekisation, d.v.s. undervisning.

Allermest er det dog ALMUESKOLEVÆSENET, der i hele Blochs bispetid lægger beslag på hans tid og tanker. Det var særligt her den nye tid viste sig, og dette var noget, der skulle bygges op i langt større stil end latinskolerne. Bloch følte sig ikke blot som den øverste administrator, men også som pædagog. Der er en tydelig udvikling i hans bestræbelser gennem årene – med skolelovene af 29. juli 1814 som midtpunkt. I tiden inden er hans personlige initiativ stærkere. Der var i 1806 indført på prøve en

skolelov for øerne, ikke for Jylland, men den gav ham retningslinierne for hans arbejde, idet han selvfølgelig regnede med, at det kun var et tidsspørgsmål, inden der kom en ny skolelov for hele landet. Efter 1814 er det først virkeliggørelsen af lovens bestemmelser – og overvindelsen af det væld af vanskeligheder, der viste sig, som lægger beslag på hans arbejdskraft.

I den første periode gælder det at få FLERE skoler; – ikke mindst trængtes det her i stiftet, – og at få de, der er, i BEDRE gang. Lærerne var af to slags: de gamle DEGNE, som siden reformationen ved siden af deres kirketjeneste underviste de børn, der søgte dem, og SKOLEHOLDERNE, der var ved de nye skoler, oprettede af godsejere eller bønder i et sogn. De havde i regelen ingen læreruddannelse, men kunne læse og skrive og regne. Det er et af Blochs stadige problemer, at få skaffet disse noget i retning af en uddannelse. – Det er karakteristisk, at jo nærmere vi kommer 1814, bliver ordet "skolelærer" mere og mere almindeligt, og efter 1814 forsvinder de to gamle betegnelser. Det gjaldt for godsejerne og bønderne at klare skoleholdet så billigt som muligt, så Bloch må stadig slås for, at lærene får deres løn og blot nogenlunde anstændige boliger, jfr. den tidligere udtalelse fra landemodet 1807.

Hvordan skaffe lærere til de ny skoler? I disse krigsår bliver de unge fra landet indkaldt til langvarig militærtjeneste, men da fastansatte lærere fritages for denne, bliver der nu mange unge vågne mænd, der gerne vil være lærere, og de ser ikke så nøje på lønnen, når de kan slippe for at springe soldat, så også her rejser det samme problem sig, som nævnt under Kristiansand, at militæret er utilfreds med at så mange fritages, og ofte indkaldes folk, der er lærere. Herom skriver Bloch 18/2 1808 til generalkrigskommissær Drieberg i Odense, at adskillige lærere er blevet indkaldt, fordi de ved sessionen ikke har kunnet fremvise kaldsbrev, og han beder om, at de indkaldte, som kan vise kaldsbrev, snarest må blive hjemsendt, og at de, der har

fået indkaldelsesordre, må få meddelelse om, at de er fritagne for indkaldelse. Så viser det sig, at der har været "fiduser" med nogle kaldsbreve, så Bloch 14/4-08 må tilskrive præsterne, at kancelliet finder det fornødent for at forebygge misbrug, at de med kaldsbrev beskikkede skoleholdere i hvert enkelt tilfælde bør indgive allerunderdanigst ansøgning om fritagelse for krigstjeneste, og at det i så fald meget vil komme an på hans duelighed og forhold, hvorledes hans ansøgning bliver anbefalet. 23/8-08 påtegner Bloch en ansøgning fra skoleholder Niels Larsen, Aarestrup, om fritagelse for militærtjeneste: "fremsendes med den værdige sognepræsts sandfærdige vidnesbyrd, idet jeg vedlægger min forbøn for skolen og dens nuværende, næsten uundværlige lærer". (Han må da være blevet fritaget!)

Der er adskillige skrivelser til præster, hvor Bloch har været på visitats, om at der må skaffes en ny og bedre skolebygning. Her skal nævnes en af en lidt usædvanlig karakter. I skrivelser af 25. og 28/4 1808 hedder det: "Jeg finder det nødvendigt i dette forår at lade opbygge et nyt skolehus af mur i Ravnstrup." En nærmere beskrivelse af huset med tegning medfølger. Herredsfogeden, til hvem brevene er stilet, "begæres at ville udnævne to sagkyndige mænd til at forfatte overslag over omkostningerne; og da et udhus til tørv, et par køer og nogle få får også vil være fornødent, må jeg formode, at materialerne dertil kan fås af det gamle skolehus der på stedet." Det er Bloch, der bygger skolen! Ravnstrup sogn hørte under bispestolens gods. Derfor føler Bloch sig forpligtet til af sine indtægter at bygge skolen til gavn for beboerne, som for en stor del var fæstere under bispestolen. Bloch udlåner også penge til ny skolebygning i Skive i 1817.

Men lærerne var vigtigere end bygningerne. Allerede i efteråret 1806 får Bloch tilsendt et forslag om et SKOLELÆRERSEMINARIUM, OPRETTET I SKIVE fra den nylig udnævnte sognepræst her, Jens Høyer Leth, der

havde været kapellan ved Nørresogns kirke. Det fremsendes til kancelliet 7/10 1806 med følgende påtegning: "Pastor Leth er mig allerede helt fordelagtigt bekendt, at jeg med den bedste samvittighed kan give ham det vidnesbyrd, at han med utrættelig flid og nøjagtighed i sin embedsførelse forener tillige udmærkede teologiske og videnskabelige kundskaber og iver for enhver god sag. Med fornøjelse har jeg gennemlæst den af ham udkastede plan, som efter hans anmodning indsendes, for at komme i betragtning, når den med skolevæsenet i Danmark forestående forordning til almen oplysning realiseres. Måtte det høje kollegium, førend en så vigtig og bekostelig sag iværksættes, høre og mine ringe tanker... og give de oplysninger, som er mig rimelige og fornuftige, og mine ideer om, hvorledes en sådan foranstaltning, på den fordelagtigste måde og for staten mindst bekostelige måde kan iværksættes." Det ses ikke, at kancelliet har reflekteret hverken på sognepræstens eller biskoppens tilbud!

Ved landemodet 1810 taler han indgående om skoleproblemer, og hans tale udsendes til præsterne. "Selvom reglementet af 1806 ikke gælder for Jylland, anbefaler jeg, indtil det indføres her, at præsterne tilholder såvel deres skoleholdere som menighederne at iagttage følgende måder og midler til skolevæsenets forbedring: Foruden den egentlige skoletid om vinteren, fra Mortens- eller Mikkelsdag til påske, daglig tre timer i det mindste om formiddagen og 3 timer om eftermiddagen, bør og tillige om sommeren de børn, som kan undværes fra bondearbejdet, fra 5., ja vel og fra 4. år komme i skole hos alle degne og skoleholdere, som har i indkomst mere end 40 rdl. årlig. Skal de vinterskolesøgende børn sidenhen på sommeren bruges til vogtning, da skal de, for ej dog ganske at glemme, hvad de om vinteren har lært, møde mindst een gang ugentlig, f.ex. om lørdagen i skolen, og helst i den time, da kreaturerne er hjemme, f.ex. fra kl. 12 1/2 til 3, eller om søndagen efter tjenesten." Dette skal indskærpes

husfædrene og tillige godsejerne med anmodning om, at enhver som retsindig mand vil bidrage til deres iagttagelse. "Hjælper kærlig formaning ikke, skal der trues med loven, med bøder, – og hjælper dette end ikke, skal det gennem provsten anmeldes til amtmanden."

Derefter følger anvisning på, hvordan skoledagbøger og protokoller skal føres.

Så kommer det pædagogiske: "Da indenadslæsning er den sikreste grundvold til videre kundskab, så vil præsterne især drive herpå og indskærpe skoleholderne den metode, som jeg selv, hvor jeg har været på visitats, har vist dem. I stedet for den desværre altfor mekaniske udenadspladren anbefales forstandsøvelse og forklaring. Ønskeligt er det og at de meget små (thi jeg ønsker, som sagt, at børnene meget tidligt begynder at gå i skole) kan lære at stave og læse, enten hjemme eller af skoleholderens kone, som og for en vis betaling kan lære pigebørnene at spinde og knytte i deres fritimer. . . . Luthers katekismus må aldrig hos os lutheranere ganske forkastes, især den 1. og 2. part og hustavlen, og tillader tid og lejlighed mig det, agter jeg engang at omarbejde denne vor lille religionsbog til almennyttig bog." (Vi skal være glade for, at han ikke fik tid hertil!) "Da mange skoler ikke har egen bibel eller Ny Testamente, bedes det meddelt mig hvilke" (så vil han skaffe dem), "men er beboerne selvejere, må de selv bekoste bøgerne, og de største lodsejere gøre udlæg indtil videre. Enhver konfirmand bør opmuntres til at købe sig en bibel og et exemplar af den ny salmebog; er han for fattig, må det gives ham."

"For at vejlede de hist og her enfoldigere, især til læsebogen uvante og ej på noget seminarium dannede og oplærte skolelærere, foreslår jeg, at præsterne lader sådanne komme til sig 1 a 2 gange ugentligt for at vejlede dem, især i metodiken. Over deres fremgang fører præsterne bog. Præsterne må besøge skolerne så ofte som muligt og vejlede og rette fejl. Man bedes opgive mig, hvilke på hvert

sted der befindes, ENTEN så trængende til metodisk undervisning, – den agter jeg måske selv tildels at meddele dem en vis tid af året hos mig i Viborg – ELLER så uduelige og forsømmelige, at de bør afsættes."

"Da omegnsskoleholdere (vandrelærere) er nødvendige i de adspredte, udskiftede egne, må beboerne i sådanne egne tilholdes, at holde disse nødvendige lærere om vinteren. De skal prøves og antages af provsten og tilholdes at holde deres skole(dag-) bøger og mandtallet i orden. Ligesom de faste skoleholdere er de forpligtede til at møde med deres ungdom ved visitatser."

Den 12. oktober 1814 skrev Bloch til amtsprovsterne og til skolekommissionen i Viborg: "Endelig har jeg den fornøjelse at tilsende Dem hoslagte exemplarer af den mig med sidste post oversendte og så længe ventede kgl. forordning om købstads- og almueskolevæsenet." Det gik ikke altid så hurtigt den gang. Loven havde fået kongens underskrift 29. juli!

Efter at Bloch har studeret alle de nye bestemmelser, der er en hel fornyelse af skolevæsenet, udsender han 7. nov. en meget lang skrivelse med en mængde oplysninger og krav, om hvad "der straks kan gøres til vort trængende landalmue-skolevæsens anordningsmæssige indretning" – om i de enkelte sogne at oprette skolekommissioner, udnævne skolepatroner og skoleforstandere, om at begynde undervisningen efter en bestemt plan, at udarbejde planer for skoledistrikternes hensigtspassende fordeling, – om oprettelse af hjælpe-seminarier, hvor det mest behøves, – udarbejdelse af fortegnelse over degnes og skoleholderes indtægter, for at de i sin tid kan forbedres, – udkast til nye skolebygningers anordningsmæssige indretning og de nødvendigste og uopsættelige reparationer, – og "mønstringer over samtlige degne og skoleholdere i henseende til 1) deres duelighed og værdighed til fremdeles at vedblive eller til at forflyttes, 2) om de, der er fundne værdige, er fritagne for krigstjeneste og har kaldsbrev og kollats,

3) om de er anstændigt lønnede, og om de erholder deres lovlige indtægt – og eventuelt får en anordningsmæssig forbedring." Der følger derefter en lang gennemgang af lovens bestemmelser.

Der var i sandhed noget at tage fat på ude omkring i sognene, og det gik de fleste steder vanskeligt og langsomt. Tiderne var fattige, og mange forstod ikke betydningen af det, der var ved at ske.

Skulle loven realiseres, var nye lærere og bedre lærere nødvendige. Bloch henvender sig til en række yngre præster, som han fandt egnede til undervisning af skoleholdere. Men inden der kommer noget ud af dette, får han fra sognepræst Schønning, Aarestrup-Buderup-Gravlev et forslag til forbedring af omegnens læreres uddannelse, som han griber med begejstring og skriver 20/2 1815: "Jeg finder Deres ideer ganske overensstemmende med mit hjertes ønske, at jeg ikke tager i betænkning at gøre forestilling herom." Bloch diskuterer forskellige enkeltheder med ham inden indsendelsen til kancelliet, og 1/5 meddeler han præsten, at planerne er godkendte om "undervisning af useminaristiske lærere". Til indledning udtrykker Bloch sin beklagelse af, at kancelliet ikke har villet fritage ham for præstetjenesten, medens undervisningen står på, men "dette gør Dem fortjent af vort skolevæsen, og jeg påtvivler ikke, at kancelliet selv vil vide at påskønne det, ligesom De og ved enhver lejlighed har givet anledning til min agtelse og mit venskab." Kancelliet godkender, at "1) omtrent 20 skoleholdere undervises i det fornødne lokale i præstegården (i Juelstrup); men kost og logi skaffes i de omliggende landsbyer, 2) undervisningen begynder maj, (denne skrivelse er dateret 1. maj!) og vedvarer 4 a 5 måneder uafbrudt med 6 timer hver søgnedag, undtagen i en høstferie, 3) enhver ikke-seminaristisk lærer indenfor 2 mils grænse er forpligtet til at deltage i undervisningen, undtagen 2 eller 3, der er over 60 år – såvelsom de duelige studenter, efter en prøve hos

amtsprovsten, 4) undervisningsgenstandene skal være kristelig religion, både for forstand og hjerte; den befalede lærebog lægges til grund – mundtlige og skriftlige letfattelige øvelser, orthografi og sang (synge kirkesalmer med de rigtige melodier) – plantning, beskæring og forædling af frugttræer m.m. Der tages hensyn til pluraritetens kundskaber, 5) for at erholde øvelse i at anvende det foredragne bør de een gang ugentlig undervise i en af de omliggende skoler under nærmere opsigt. 6) Skolelæreren skal under undervisningen med lærevillig agtpågivenhed høre og med flid indprente i hukommelsen alt, hvad der undervises i. 7) De, der er kirkesangere, kan få fri lørdag eftermiddag, men møder igen mandag morgen. Ved afslutningen får de attest for deltagelsen i undervisningen, og der kan gives nogen understøttelse, især til de flittigste".

Dette kursus kom i god gænge. Fredag d. 3. nov. holdtes eksamen første gang over de lærere, der havde været undervist sommeren igennem.

Det første egentlige SEMINARIUM i stiftet oprettes i RANUM 10. dec. 1815 med sognepræsten i Bjørnsholm og Malle Ignatius Becker som forstander. "Viborg stifts seminarium" kalder Bloch det. 4/3 1816 skriver han til provsterne herom og beder "sognepræsterne bringe til almuens bekendtskab, at dertil kvalificerede subjekter, der ønsker uddannelse på et seminarium, betids kunne henvende sig med deres anmeldelse." Annoncer i Viborg og Aalborg amters aviser må til. Efter kancelliets anvisning korresponderer Bloch med provst Krarup, Borris, om at få tegninger til en seminariebygning hos ham.

Da pastor Becker i 1819 (ja, nu bliver han titulær provst) har fået bevilget afsked, får Bloch fra kancelliet en forespørgsel om eftermanden, hr. Winge, formår at overtage seminariet og fuldende uddannelsen af saminaristerne, der er begyndt. Blochs svar af 16/11 1820 giver os nogle oplysninger om seminariets første år: "Hr. Becker tilbød gratis at ville vedblive undervisningen, indtil den befalede

årlige eksamen kunne holdes før hans afrejse fra huset, og da dette tilbud syntes mig antageligt, blev eksamen afholdt i Ranum præstegård 27. oktober med seminariets lærlinge, som kun var tre, på grund af den forestående forandring med seminariet og dettes, efter indgåede forslag, eventuelle forflyttelse til Skive. Ved eksamen var jeg som stiftets biskop nærværende tilligemed amtsprovst Bering og trende præster, og med disse censorers enstemmige samtykke blev eksaminanderne tildelte følgende karakterer (de to: meget duelig, og den 3.: duelig).

Således er da dette seminarium p.t. vakant, uden lærer og lærlinge, og det bliver nu på det høje kollegiums bestemmelser, om det skal forlægges til Skive, eller hvorledes det ellers skal forholdes. Ialt er der på dette seminarium siden dets oprettelse dimitteret 12 seminarister, hvilke for det meste alle er ansatte i skoleembede. Foruden har jeg i de forskellige hjælpeseminarier, som jeg med kollegiets bifald har fået indrettet i visse centralpunkter af stiftet hos nogle præster, erholdt over 40 skolelærere undervist. Såre ugerne ville jeg, dersom de andre jyske stifter fremdeles skulle beholde deres skolelærerseminarium, at Viborg stift skulle være det eneste, som mistede sit. Men for fremtiden kunne måske viste dertil oplærte og villige præster formås til at udvælge og undervise nogle af de håbefuldeste ynglinge, og af disse kunne hvert år et vist antal møde i stiftsstaden til en offentlig eksamen i bispens, amtsprovstens og nogle tilforordnede præsters overværelse."

– Ranum seminarium blev nedlagt efter denne svage begyndelse og først genoprettet 1847, og på grund af de dårlige tider blev der intet seminarium i Skive. –

Da Bloch i 1822 11/10 svarer på kancelliets forespørgsel om hans syn på at nedlægge alle seminarier, gør han det med henvisning til ovennævnte skrivelse.

Denne førnævnte henvendelse til en række yngre præster blev modtaget af 8 præster, spredt i stiftet, og som nævnt ovenfor kom den igang med ca. 40 elever.

18/4 1817 skriver Bloch til amtsprovsterne om, at nu går dette igang fra 1. maj, og at de må pålægge skolelærerne at give møde til bestemt tid. Samtidig skriver han til de 8 en hel række bestemmelser om undervisningen, med understregning af, at det gælder metodik. "Enhver lærling medbringer straks i det mindste 1/2 bog papir, tegnebog og tavle med fornødne grifler, lærebog samt katekismus, – en bibelhistorie og en dansk grammatik.... Enhver bør anskaffe sig og medbringe yderligere følgende bøger." Der nævnes "8 absolut nødvendige", deriblandt melodibog, geografibog, regnebog og bog til undervisning i modersmålet. Dernæst nævnes 10 "nyttige og brugbare" (bl. andre: Mallings: Store og gode handlinger, Münster: Fædrelandets historie, Søeborgs astronomi, Plums håndbog i kristendom). "Disse anskaffes under henvisning til lærernes ringe kår af skoledistrikterne." Der er pligt til at møde. De må selv skaffe sig ophold i nærliggende gårde på egen regning. Man kan bortvises på grund af manglende egnethed eller forsømmelighed.

Om DEN FORMALE UNDERVISNING hedder det, at det drejer sig om "at læse indenad, tydeligt og ordentligt". I religionsundervisningen gælder det "fornemmelig at give dem den rette metodik, først nogle almindelige regler for rigtigheden af at forstå den forelagte lærdom, dernæst at føle dens nytte, ... at røre og bevæge de unge hjerter, at sandheden må gøre et uudslukkeligt indtryk, hvorfor lærerne må forstå den store forskel, der er mellem at undervise i andre lærefag og at give religionsundervisning." Lærerne må selv vise i sin hele færd, at hvad han siger, kommer fra hjertet". Der må tages hensyn til børnenes alderstrin. Der gives anvisning på nyttig bibellæsning både for ældre og unge.... Der gives anvisning på at lære børnene at regne, især i hovedet.... De rigtige grundsætninger angående straffe og belønninger meddeles.

DEN MATERIELLE UNDERVISNING må formedelst tidens korthed indskrænkes til 1) "kort undervisning i

religionshistorie, hvortil henvises til bag i min – Blochs – bibelhistorie, 2) fædrelandshistorie, kort efter Münter, 3) Modersmålets grammatik og ortografi, geografi med meget mere (f.ex. hørdyrkning)."

Da det stadig kneb med at skaffe kvalificerede lærere, blev der nu arbejdet ivrigt for at få indført "DEN INDBYRDES UNDERVISNING", som major Abrahamsen havde fået Frederik VI interesseret i. Efter den underviste de ældre børn de mindre børn, og derved kunne der spares lærere. Kancelliet udsender 21/8 1822 en resolution, hvorefter det er TILLADT at indføre denne undervisningsform i skolens yngste klasser. Bloch indberetter til kancelliet 3/5 1825, "en nøjagtig fortegnelse over de skoler i hele stiftet, som til dato har indbyrdes undervisning". (Fortegnelsen findes ikke i kopibogen). På en forespørgsel fra sognepræst Møller, Breum, svarer Bloch 8/12 1825, at dinktionen for den indbyrdes undervisning har tilskrevet ham, at den indbyrdes undervisning ved normalskolen fremdeles BØR følges.

På landemodet 1829 meddeler Bloch, at der nu i hvert provsti er indrettet "en normalskole med hensyn til den indbyrdes undervisning og gymnastiske øvelser." Det vil derfor være ønskeligt didhen at sende de skolelærere af distriktet, som mest kunne behøve det.

Flere gange viser Bloch forståelse for lærere, der er kommet på kant med sognet. I 1818 klager beboerne i Thise over deres lærer og vil have ham afsat. Bloch skriver 23/11 1818 til amtsprovsten, at han efter at have indhentet erklæringer i sagen ikke finder deres anklager så begrundede, at læreren bør afsættes fra sit embede; men provsten må pålægge læreren at holde sig §§25-27 i skolelærernes instrukser på det nøjeste efterrettelig.

I en anden sag vil beboerne have den gamle lærer væk og hans medhjælper i stedet. Bloch indrømme, at den gamle ikke er så meget værd som lærer, men han kan ikke

afsættes; det må dog pålægges ham stadig at holde medhjælper, som han selv lønner. (Det er tydeligt, at det for sognet gælder at slippe så billigt som muligt, og at det er den egentlige grund til klagen).

– Men han kan også være skarp, som når han 1/4 1819 skriver til Mathias Jensen, forhen lærer i Astrup: "Deres andragende af 19/2 har jeg nærmere undersøgt og efter amtsskoledirektionens oplysninger finder jeg, at Dem ingen uret er sket, og at De ved Deres forhold har fortjent den Dem givne afsked, ligesom og Deres vilkår ikke kan gøre Dem til genstand for medlidenhed, så bør jeg advare Dem for fremtiden at vogte Dem for at fremføre urigtige data eller uden årsag at fremkomme med anker over Deres forrige foresatte."

Om hvor fattigt mange af disse lærere havde det i de svære tider efter statsbankerotten, er der adskilligt. Her skal kun gengives en skrivelse til skolemyndighederne af 14/3 1814: "Da det kgl. danske kancelli, mine gentagne kraftige forestillinger uagtede, endnu ikke har udvirket nogen resolution, at vedkommende skoledistrikter skal komme de uformuende skolelærere til hjælp med areal- og ildstedsskatternes udredelse, så formener og tilråder jeg for interim (midlertidig) at kunne afhjælpe de fattige skolelæreres øjeblikkelige trang og forebygge hans ruin: 1) at sognepræsten som skoleholderens nærmeste foresatte i forening med provsten, når de befinder nogen skoleholder brøstholden og uformuende til selv alene at udrede skatterne, da at gøre en ligning på vedkommende skoledistrikt af den opkrævede skat, – og uopholdelig, med renter, påtegnet og anbefalet, samme at sende til skoledirektionen for at kunne approberes, 2) at i hvert enkelt øjeblikkeligt nødstilfælde, om han trues med udpantning eller anden molest, sognepræsten da straks ansøger om hjælp af skoledistriktet til at betale skatten." Det er et tiltalende træk, at ikke læreren skal gå tiggergang, men præsten skal tage initiativ; og det er et stærkt udtryk for,

hvor stærkt, den sag ligger biskop Bloch på sinde, at han for en gangs skyld går ud over forordninger. Om man rettede sig efter ham, kan ikke fastslås.

I denne sammenhæng nævner jeg en sag af lignende art, hvor Bloch sætter sig ud over anordningerne; den angår dog ikke en lærer. Bloch skriver 15/8 1814 til amtsprovsten: "P. Sørensen i Finderup har ansøgt om at blive fritaget for at betale til skolelæreren, da han er enkemand og en olding på 80 år, der altså ikke kan vente at høste mindste frugt af denne indretning. Vel fritager fundatsen ikke nogen fra at deltage i denne afgift; men i dette sjældne tilfælde synes dog billighed at fordre, at undtagelse bør finde sted. Vi formener således, at P. Sørensen kan fritages for denne afgift indtil videre og indtil næste landemode, hvor vi ønsker, at alle disse spørgsmål (i anledning af den ny skolelov) ved fælles beslutning må afgøres. I et lignende tilfælde fra Gislum herred har jeg i skrivelse af 11/1 f.å. tilskrevet sognepræsten efter samme formening".

Når en lærer kom på kant med sognet eller præsten, søger man biskoppens afgørelse. Her skal nævnes to tilfælde.

Degnen Schaltz, Vindum, om hvem der er en mængde skrivelser, der tilsidst førte til hans afskedigelse, er kommet i strid med bønderne om "kirkens renholdelse og sandets indbærelse". Bloch fælder en såre salomonisk dom 23/1 1808, hvori han beder provsten "tilkendegive 1) bønderne, at det er deres pligt at tilføre sand og andet sådant til kirkedøren, såvidt det kan køres, og husfolkene at bære det til kirkedøren, men 2) det er degnens pligt at holde kirken ren og pyntet, – at lade sandet dertil indbære i kirken og strø, hvor det skal, samt i alle måder besørge kirkens renholdelse. 3) Vil bønderne ikke det i 1) anførte, da har præsten at anmelde det til amtmanden. 4) Nægter eller forsømmer degnen sin pligt, da vil Deres velærvær-

dighed, dersom han efter påmindelse viser sig genstridig, suspendere ham fra hans embede, eller ved præsten lade det forsømte gøre på hans bekostning og sekvestrere det på (gøre udlæg i) hans visse indkomster".

En anden sag drejer sig om en begravelse i Vive 24/6 1827. Lærer Tordrup klager over, at pastor Hoff, har fået en anden lærer til at synge, da Tordrup nægtede at synge, før han havde fået en rimelig betaling for en tidligere begravelse i den samme familie. Bloch skriver til amtsprovsten 31/1 1828 om "denne meget vanskelige sag af den beskaffenhed, at den må afgøres af kancelliet, dersom der ikke findes en mindelig afgørelse. Men da jeg ugerne ser, at sagen går så vidt, så tilskynder jeg Dem til at forsøge, om sagen ikke kan bilægges. En kirkesanger kan ikke undslå sig for at synge, mod en passende betaling, ved lig. . . . På den anden side mener jeg, at pastor Hoff, som bad Tordrup synge ved denne ligbegængelse, burde, da T. nægtede at synge, forinden han havde fået betaling for den tjeneste ved forrige ligbegængelse, have sørget for, at han fik betaling for den første eller og ladet sangen ganske bortfalde. Herved ville dette forargelige, præst og kirkesanger lidet hædrende optrin ej være forekommet. Jeg formener, at når Tordrup erholder den for begge forretninger, af hvilke han kun har foretaget en, anbudne, men ikke modtagen betaling, 1 rd. 3 sk., og derved erklære sig tilfreds, er det i orden, da hans klage, såvidt jeg skønner, langt fra er rar og kan få ubehagelige følger." Samme dag skriver han til Hoff for at gøre ham villig til forlig: "Det forekommer mig, på den ene side, at De kunne have tilstået Tordrup en noget større betaling efter egnens forhold, men Tordrup burde på den anden side ej heller have nægtet at synge, da han forinden kunne have klaget, hvis han troede sig brøstholden". Sandelig kommer Tordrup igen to år senere, og Bloch svarer 18/2 1830:. . . "Måske troede jeg, at denne sag forlængt var afgjort. Mit ønske er altså, at de nærmer Dem sognepræsten, som jeg

også har anmodet derom, for således med Dem at afgøre denne sag for denne gang i mindelighed, og imidlertid vil jeg søge at udvirke et regulativ for sådanne tilfælde.(!) Hvis ikke De nu forliges, må sagen til kancelliet." – Der findes ikke mere herom i Blochs tid.

Samme pastor Hoff var vist ikke altid så let at komme ud af det med. Bloch skrev til ham 20/3 1817 i anledning af en klage fra ham om, at kirkeejeren ikke vedligeholder kirken ordentligt, at "kirkeejeren har lovet amtsprovsten i denne sommer at afhjælpe manglerne", og tilføjer: "Jeg ønsker meget, at De bevarer god forståelse med kirkeejeren, der tillige er skolepatron, da åbenbar misforståelse meget vil skade Deres skolevæsens forbedring, og jeg vælger derfor denne moderate vej at tilskrive hr. Foss om kirkens snarest mulige istandsættelse".

Der kunne også jævnligt opstå strid mellem præster. Ud af bunken skal kun nævnes én sag: Kapellan og skolelærer Bjerregaard, Bjerregrav, klager flere gange over sin sognepræst og synes åbenbart, at det er på tide at søge andet embede og skriver om en anbefaling til kancelliet. Bloch svarer ham 16/8 1807: ..."De har bedt mig om en anbefaling; så gerne ønskede jeg at give Dem et velfortjent vidnesbyrd, især da jeg ved, De er trængende, så må De dog undskylde mig, da jeg endnu ikke har hørt Dem prædike, katekisere eller undervise i Deres skole. Da Deres misfornøjelse har ført til det mislige og næsten forargelige forhold, som har fundet sted mellem Dem og Deres sognepræst, drister jeg mig ikke til at anbefale Dem, førend jeg i det mindste fra Deres herredsprovst erfarer om Deres duelighed, flid og forhold".

I 1814 klager Bjerregaard over, at han ikke har fået den løn, han mener tilkommer ham efter statsbankerotten, – og Bloch giver her kapellanen ret. Men samtidig klager sognepræsten, Brandt, til biskoppen over kapellanen, som nægter ham (sognepræsten) sin tjeneste i embedet, når og hvor sognepræsten ikke kan komme. Uden sognepræstens

vidende og samtykke har han forrettet bryllup i Bjerregrav, døbt barnet og konfirmeret dåben i kirken, introduceret moderen og taget moder og fader til alters. Bloch skriver 24/8 til amtsprovsten om at gøre hr. Bjerregaard opmærksom på, at om han endog under de anførte omstændigheder var berettiget til at forrette nævnte bryllup m.v., var det dog hans pligt straks at anmelde enhver af disse ministerielle forretninger for sognepræsten til indførelse i kirkebogen. . . . "Endelig vil De alvorligen betyde kapellanen, at han ikke uden sognepræstens samtykke forretter nogen ministeriel forretning, hvortil hans embedsstilling ikke beretter ham, og således ikke give grundet anledning til klage".

Samme dag skriver Bloch til sognepræsten om, at han har skrevet om sagen til provsten. "Dertil ville det iøvrigt glæde mig at få den til ethvert rigtigt embedsforhold fra begge sider så fornødne gode forståelse oprettet og vedligeholdt, og jeg er overbevist om, at De dertil vil bidrage alt muligt".

En dag i sommeren 1808 får Bloch besøg af provsten for Hellum herred, sognepræst til Brøndum-Siem-Thorup, Jungersen. (Han er 56 år gammel, har været i dette embede næsten 20 år og været provst hele tiden). Der er kommet et spændt forhold mellem ham og sognepræst Holst, Skibsted-Lyngby. (Han er 52 år og har været i dette embede i 24 år. De er begge velanskrevne og bliver begge konsistorialråd ved deres afsked). Bloch skriver til Holst 10/7 1808: "Længe har jeg opsat, hvad jeg foresatte mig, at bede Dem stræbe efter at blive forligt med Deres provst, som sidst han var her, ytrede sin bekymring over den tanke, at tro sig miskendt af Dem, for hvem han bevidnede, at han har agtelse. Han troede måske, at der var nogen, som ville sætte og vedligeholde splid mellem Dem begge. Jeg fandt manden bekymret og længselsfuld efter Deres venskab. Jeg beder Dem altså, at De, tillige af venskab og agtelse for mig, vil gøre begyndelsen og nærme

Dem provst Jungersen, som jeg da ganske vist håber vil række Dem venskabs broderhånd".

To dage efter skriver Bloch til provsten: "Efter Deres velædle velærværdigheds ønske og mit Dem givne løfte har jeg tilskrevet pastor Holst, og lagt ham på sinde at nærme sig til Dem, med overbevisning at Deres velærværdighed da vil række ham den enigheds og venskabs broderhånd".

Det er i sandhed en nobel og værdig måde at søge to voksne mænd forligte på!

Blandt de ret mange vanskelige og lidet duelige præster i stiftet, som Bloch havde meget besvær med, var sognepræsten i Kongerslev 1783-1815, Glub Sørensen Milling, nok den værste. 18/2 1809 skriver Bloch til den lige nævnte provst Jungersen om at holde syn over Kongerslev præstegård og alvorlig påminde hr. Milling om uopholdelig efter synet at lade alt reparere, hvis han ikke vil pådrage sig alvorligt ansvar for overtrædelse af forordningen af 17/4 1795. 7/12 s.å. følger et skrapt brev, fordi der intet er sket med præstegården, 7/1 1811 hedder det, "at da pastor Milling trods gentagne erindringer ikke har indberettet om fødte og døde, er jeg nødsaget til at pålægge ham de i reskript af 17/1 1744 befalede mulkter at betale til Viborg stifts gejstlige enkekasse." 7/1 1813 tilskriver Bloch amtsprovst Tetens, som har afløst Jungersen: "Ligesom mig fra flere sider er forebragt sager – dog ikke officielt – om hr. Milling såvel i henseende til ligegyldighed og forsømmelig embedsførelse, så og især at han på en skammelig måde, uagtet han flere gange er blevet påmindet, vedbliver at lade sin præstegård forfalde i en grad, at han endog – siger rygtet – skal have udtaget af dens mure de mursten, som salig pastor Mørk indsatte, og i deres sted indsat og tilklistret skudtørv (skæretørv), så anbefaler jeg undersøgelse herom". Et år efter henstiller Bloch til ham at søge afsked, men da han ikke reagerer, indberetter Bloch herom til kancelliet, og i landemodet 1815 refererer Bloch en kancelliskrivelse af

14/1 1815, at pastor Milling må indkomme med en ansøgning om entledigelse med pension. Han reagerer stadig ikke, og 13/4 1815 skriver Bloch til provsten, at dersom pastor Milling ikke med allerførste post indsender sin afskedsbegæring, står han i fare for ved denne hans contumacia (undladelse) at blive – i stedet for entlediget på langt bedre vilkår, end han har fortjent, – ligefrem afskediget uden pension". Nu får han sin afsked 25/6 1815 og dør 17/11 s.å., inden han har forladt præstegården.

Dermed er sagen ikke ude af verden! 14/1 1816 skriver Bloch til provst Tetens: "Kancelliet har tilsendt mig hoslagte skrivelse fra stiftamtmand Moltke, Aalborg, med 6 bilag, der oplyser, at forrige herredsfoged, kancelliråd Nissen er forfatter til den i Aalborg Avis indrykkede bekendtgørelse ved sognepræst Millings død*), og i denne

*) Den nævnte artikel i Aalborg Stifts jyske Efterretninger, nr. 100 for 15/12 1815 lyder således:

"TANKER

i anledning af salig Glub Sørensen Millings død, som indtraf i Sdr. Kongerslev præstegård d. 18. nov. 1815.

Den hårde skæbne, som mødte ham nogle uger førend hans død, har været mange mennesker, og især alle i hans menigheder, særdeles påfaldende; thi formedelst at han i sin høje alder undertiden var langsom i sine forretninger, blev dog ikke noget forsømt, så vidt vides, som ikke kunne have været forsonet ved mulkt. Han var ethvert menneske af sine menigheder meget tjenstagtig. Han lod mange faderløse børn og trængende leve med sig; men omendskønt ikke nogle af hans menigheder førte klage over ham, undtagen måske en enkelt skurk, så fik han dog, uansøgt og helt uformodentlig, entledigelse fra embedet med en mådelig pension, hvilket krænkede ham således, at han fra den dag af var syg og forårsagede hans død.

Enhver i menigheden beklager hans afgang og næppe vil nogen velsigne dem, der har bevirket hans skæbne. Han sejrede ved døden og hviler i fred!"

anledning har kancelliet forlangt min betænkning. Må jeg udbede mig Deres tanker i denne henseende. Jeg for min del tænker at gøre følgende indstilling, at forfatteren ENTEN offentlig i samme Aalborg Avis tilbagekalder sine ytringer som ubesindige eller ugrundede og erlægger til sognets skolevæsen en mulkt af 10 til 20 rbd., ELLER underkastes justitsens tiltale."

18/7 1816 skriver Bloch og Tetens til kancelliråd Nissen angående hans skriveri i avisen: "Vi tager os herved den frihed at udbede os Deres tanker, hvad enten De på en måde, som vi anser for fyldestgørende, vil afgøre denne sag, – eller De hellere vil have den behandlet ved domstolene." Da Nissen ikke gør undskyldning, går sagen til retten, og Bloch giver 25/11 1816 Tetens fuldmagt til at handle på hans vegne, "og skal derhos alt, hvad amtsprovsten måtte på egne og mine vegne vedtage og underskrive angående denne sag både i og udenfor retten, anses fra min side, som om det var af mig selv vedtaget og underskrevet." Nissen blev dømt både ved herredsretten, overretten og landemoderetten; men 18/5 1819 skriver Bloch til Tetens: "Da forrige herredsfoged Nissen ved en påtegning på landemodets domsakt i den mod os havende sag under 13. januar 1819 har deklareret at ville indanke dommen for højesteret, så ser jeg ikke, at der for os er noget andet at gøre end at afvente sagens genrejsning fra hans side, om han finder for godt at vedblive denne betænkning. Så snart terminus appellationis er forbi, vil den over Nissen ergangne dom blive at exekvere". Nissen døde 1/9 1819, så sagen er næppe kommet for højesteret.

Millings eftermand, Mogens Nielsen, var åbenbart en mand af en helt anden type, meget nidkær i tjenesten. 4 ungkarle har klaget over ham, fordi han har nægtet dem altergang og offentligt truet dem, fordi de ikke har fulgt katekisationen. Bloch skriver 12/3 1821 til amtsprovsten, efter at han har undersøgt sagen: "Jeg undlader ikke at tilkendegive denne for sit embede og religionsoplys-

ningens vedligeholdelse og fremme i hans menighed nidkære religionslærer mit fuldeste bifald, forsåvidt han søger at holde de konfirmerede ynglinge og ugifte af begge køn til at bivåne den kirkelige katekisation, .. og i medhjælpernes og menighedens påhør alvorligen, men dog uden skældsord eller hån, irettesætter dem, som med frækhed og uden forfald blive borte, ja også anmelde sådanne frække personer til den executive myndighed (amtet) .... Derimod tillader de kgl. anordninger ikke nogen præst hverken selv at idømme mulkt for sløj forsømmelse, ej heller at afholde den slags mennesker fra altergangen, når de ikke er aldeles vankundige i religionskundskab, hvilket jeg beder Dem at ville tilkendegive pastor Nielsen til hans behagelige (!) efterretning."

Et par år efter indberetter præsten til biskoppen, at "hr. Kingo Nissen af Kondrup by ikke i hans embedstid (knap 6 år) har besøgt kirken mere end de to gange om året, når han gik til alters." Bloch svarer 2/1 1823: "Når Deres kærlige formaninger til hr. K. Nissen, hvilke jeg beder Dem atter gentage, ej kan formå ham til oftere at søge kirken, kender jeg ingen bedre midler, som i dette tilfælde kan være at anerkende".

Gårdmand Andreas Østergaard, Vrove, der har klaget over, at sognepræsten forlanger offer for konfirmationsforberedelse og for skudsmåls attest, får følgende svar den 26/11 1821: "Til gensvar for Deres skrivelse af 10. ds. undlader jeg ikke, efter at have indhentet amtsprovstens erklæring, at melde, at uagtet lovgivningen ikke har bestemt noget som betaling for nogen præst, enten for konfirmation eller for skudsmålsattest, så synes det dog billigt og er også grundet som et religionsord i skriftens klare ord, at alle, som undervises i ordet, skal vise deres sjælesørger erkendtlighed og påskønne hans umage. Og da I desuden er en velhavende gårdmand, burde I så meget mere foregå Eders andre sognemænd med godt exempel. Desuden har jo præsten selv udlagt stempelpapir til attes-

ten, foruden den umage han har haft med at vejlede og forberede Deres søn til konfirmation."

Som nævnt mærkede ikke mindst præsterne til de økonomisk dårlige tider, og navnlig var der MANGE FATTIGE PRÆSTER i dette stift.

Kancelliet udbeder sig indberetning om, hvor mange embeder der ikke havde 100 rdl. årligt i indtægt med tanke på at fritage dem for nogle af de tyngende skatter, og 6/11 1813 indsender Bloch "en nøjagtig fortegnelse" over disse. Hvor mange det er, findes ikke i kopibogen. Et par år senere fritager kancelliet 8 embeder i stiftet, som vel har over 100 rdl., men dog er meget dårligt stillet, for disse skatter.

Når en præst kom til et sogn, skulle han "indløse" præstegården, d.v.s. betale formanden en i forvejen fastsat sum for præstegården. På denne tid var det almindeligste 500 rdl. Når manden ikke havde så mange penge, og det var det almindeligste ved første ansættelse, måtte han låne (der var sikkerhed i præstegården), men på denne tid til en meget høj rente, og det betød tit en stadig mere trykkende gæld gennem årene. Desuden skulle han indbetale en sum eller årligt bidrag til stiftets gejstlige enkekasse; for nu var det ikke længere sådan, at man for at få embedet måtte "konservere" enken, d.v.s. gifte sig med hende. Her skal anføres et par exempler blandt de mange, som forekommer.

En præst søger om 12 års udsættelse for hans indskud i enkekassen. Bloch skriver på hans ansøgning 1/2 1819: "Særdeles tung og sørgelig er den uden formue begyndende unge præsts stilling, og jeg har i det mig betroede stift så mange små præstekald. Til præstegårdens indløsning og besætning behøves af penge straks en sum, hvilken han vanskelig kan tilvejebringe ved lån, og om han end er heldig nok dertil, ligger gælden tungt på ham hele hans embedstids igennem, ... og da alle indkomster

formindskes i henhold til sognebeboernes aftagende velstand i forening med pengevæsenets forværring, må han grue for de ubetydeligste udgifter." Derefter følger en lang række enkeltheder om hans forhold og en anbefaling.

En anden sag, hvor det drejer sig om større penge, er fra en præst i Salling, der søger om at låne 6000 rdl. sølv. Ansøgningen påtegnes til kancelliet 29/3 1819: "Beklagelsesværdig er for en meget stor del præsternes forfatning i det mig betroede stift. Fordybet i gæld, truet med execution, udsatte for strænge fordringer, siddende i små embeder, som til nød kunne skabe dem og deres ofte talrige familier nødtørftig udkomme, men intet haver til renter eller gældens afbetaling, uden udsigt til at kunne erholde end den mindste kapital til låns af private eller offentlige midler, – for at med skræk se fremtiden i møde og stå i fare for at tabe lyst og kraft til at arbejde i deres rigtige kald. Dette har jeg altfor ofte lejlighed til at overbevise mig at være en stor hindring, især i de sidste 6-8 år under de uheldige penge-konjunkturer. Supplikanten er en af de uheldige præster, der sidder i en meget betydelig gæld, som han ikke ved nogen midler kan betale. Lån kan han ikke få i stiftsmidlerne. Det eneste middel til bedring er kgl. Majestæts landsfaderlige nåde. Jeg anbefaler ham allerunderdanigst til en forholdsmæssig del af det i udlandet givne lån, der efter de offentlige tidender skal være bestemt til udlån til trængende grundejere, at det allernådigst må komme ham og andre trængende præster til gode, da den sum, der allernådigst forstrækkes dem, kan prioriteres i deres præstegård. . . . Om ikke den hele sum kan bevilges, så dog 3 a 4000 rdl. . . ."

Endelig skal nævnes en påtegning på en ansøgning fra pastor Hjorth, Ørum, 30/7 1825: "Dybt nedtrykt i sørgelig armod og en gæld, som uheldige tidsomstændigheder har pådraget ham, har supplikanten ofte, – men hidtil

forgæves – anråbt Deres Majestæts nåde om forflyttelse til et embede, hvor han kan, mindre udsat for næringssorg, med en friere sjæl iagttage sine embedsforpligtelser. Han har ved lærdom og levned og nøjagtig iagttagelse af sine embedspligter vist sig værdig dertil." Men det hjalp ikke; pastor Hjorth måtte blive her til sin død.

Under indtryk af disse triste forhold kommer Bloch ind på tanken om at sammenlægge små embeder, og han skriver til amtsprovsterne 25/4 1824: "Endskønt hans Majestæt ved at formindske præstegårdenes hartkornsskatter og indtil videre at eftergive andre skatter har søgt at lindre sådanne hårde kår, så vedbliver de dog for landpræsten, i almindelighed med en talrig børneflok, i ringe kald. Jeg har i denne henseende allerede længe næret ønske at kunne bidrage, hvad mig er muligt til mine gejstlige brødres lindring. . . . Jeg ønsker nu at indgå med en forestilling om, at der på de steder i stifter, hvor lokaliteterne især kunne tilråde det, måtte enten enkelte hinanden nærliggende kirker nedlægges, eller, når vakance indtraf, en sådan fordeling ske af sognekald, at disse særdeles trængende kald forbedredes, og når denne tilvækst i embedsindtægt fra enkelte kald blev særdeles betydelig, at sådanne kald pålagdes at svare en passende årlig afgift til hjælp for andre ringere kald. Jeg håber, at De vil finde en sådan indstilling gavnlig og beder Dem afgive erklæring til mig, om hvilke kirker der kunne nedlægges, og til hvilke sognekald sådanne menigheder kunne tillægges, og hvilke af disse forbedrede sognekald, der kunne tåle at afgive en årlig passende afgift til andre ringe kald".

Der kom meget skriveri ud heraf – og også nogle resultater i form af sammenlægninger.

I disse år er der en del skrivelser til folk, der ikke har svaret deres afgifter til bispestolen, så også biskoppen mærkede de dårlige tider. Her tilbyder Bloch næsten alle en mindelig ordning. Men når folk, hans fæstere, bliver

for sløsagtige, kan han blive vred. Til politimesteren i Viborg skriver han 29/4 1828: "Mange fæstebønder fra bispestolens gods i Finderup, Ravnstrup og Fusager har ikke i mange år erlagt landgilde, og jeg nødsages til at rejse politisag mod følgende: (der anføres 14 navne). De er udeblevne efter betimelig og gentagen tilsigelse. ... Endvidere nødsages jeg til at andrage, at i Finderup kører de endog til torvs med tørv og lyng uden min tilladelse." To nævnes, der har været særlig ivrige, og de lader tilmed bygningerne forfalde. "Endelig har og adskillige ved at gifte sig med afgangne fæsteres enker egenmæssigt taget gården i besiddelse uden at have min tilladelse eller have akkorderet med mig om overtagelsen." 2 nævnes.

Bispestolen havde også sine skove i Finderup og Dollerup, og der fandt krybskytteri sted, "skønt mit gentagne forbud er blevet læst ved kirkedøren i Dollerup, Finderup og Ravnstrup, og den kgl. jagtforordning er oplæst, – så bekendtgør jeg i dette mit åbne brev (5/2 1824), at skolelærer Christen Sørensen Knap efter hans eget tilbud til, hvor han erfarer, at nogen, uden at vise min skriftlige tilladelse, viser sig med bøsse og hund på bispestolens enemærker, da straks at anholde på mine vegne sådanne.... og anmelde dem til sognefogeden og uopholdelig for mig." Han selv må kun med min tilladelse jage, NB. at skolen ikke derved forsømmes, – "og når da min karl følger med på jagten, skal han hver gang have halvdelen af dagens fangst."

Bispestolen havde også fra katolsk tid fiskerettigheder, "kannike-fiskeri", også det må Bloch værge. 18/8 1825 beder han pastor Clausen i Vorde om at "lade degnen ved første gudstjeneste oplæse de forpligtelser, som fæsterne har påtaget sig ved Kølsen enge og Skals å over fangst af fisk, at de med ærlighed deler, og de bestandig holder et sådant forråd, at de, hvem det tilkommer, kan erholde deres portioner, så snart de forlanges".

JH. Viborg Købstads Historie, s. 422-23, deltes kanni-

kefiskeriet mellem biskop, stiftsprovst, rektor og konrektor, og i 1840 fik hver 60 stk. helt og 8 stk. ørred.

Den ny salmebog, EVANGELISK–KRISTELIG SALMEBOG, der var blevet autoriseret 1798, var Bloch, som nævnt under Kristiansand, ivrig for at få indført, men kun når det var godkendt af menighederne. Der høres derfor ikke så meget om modstand mod den, som fra andre steder i Jylland. Kun et enkelt tilfælde af modstand skal nævnes. Pastor Schade, Oddense-Otting i Salling havde fået sin menighed til at gå med til indførelsen, men bagefter fortrød de det, og 19/2 1812 indsender de en protest og beder om at blive fritaget, underskrevet af alle sognets mænd undtagen 4. Det synes ikke at være af kristelige grunde, de er vågnet til protest, som hos "de stærke Jyder", men af modstand mod noget nyt, som tilmed kostede penge. Bloch skriver 26/3 1812 til provsten, efter at have indhentet erklæring fra præsten, at "han ikke undlader til bekendtgørelse for vedkommende at melde, at når salmebogen engang, efter præstens vidnesbyrd med sognefolkene bekræftet og vedtaget, er indført ved den offentlige gudstjeneste, kan den ikke efter min formening atter afskaffes."

Men utilfredsheden er ikke sådan at standse, så der kommer en ny protest, og Bloch skriver til provsten 21/12 1812: "Jeg ser, at den tvist endnu ikke er dæmpet, . . . Jeg bemyndiger Dem til, om muligt inden årets udgang, ved Deres mig velbekendte og med ædelt retsind passende embedstale at fremskynde denne fortrædelige sag, enten som jeg helst ønsker, en åndelig afgørelse, eller og den med formeligt forhør motiverede fremstilling til alvorlig afgørelse ved kollegie-resolution".

Der høres ikke mere om sagen, så der er nok faldet en "åndelig afgørelse", d.v.s. at man er blevet ved det vedtagne.

I Viborg gik det langsomt med indførelse af den ny salmebog. Stiftsprovst Astrup havde været imod. Men fra

1. januar 1816 indføres den i domkirken. Bloch prædiker og tilskriver nogle dage før sognepræsten, om hvordan gudstjenesten skal foregå, – og det blev i sandhed en "salmemesse" med afsyngelse af 11 salmer. Derefter fortsætter han med, hvordan gudstjenesten i fremtiden skal foregå, med FASTE salmer, undtagen salmen før evangeliets læsning og slutningssalmen, som vælges af prædikanten.

Den "Viborg Samler" skriver 15/11 1818: "I Viborg har tugthus-menigheden en del år haft den evangelisk-kristelige salmebog. Domsognet har i 2 år brugt den, og Søndre sogn bruger endnu Guldbergs. Forhåbentlig vil dog menigheden her, da skolebørnene skal have den evangeliske, ikke være langt fra at ønske den indført. Bekosteligere end så mange andre ting, der ugentlig forbruges, kan en salmebog dog ikke være, og den kan dog vare et menneskes livstid."

I 1817 fejredes REFORMATIONSJUBILÆET med megen festivitas. Netop de tunge og trykkende tider synes at have givet trang til at feste. Allerede i april giver kongen meddelelse om, at festen skal holdes i 3 dage, 31. okt., 1. og 2. november. Biskop Münter skrev et latinsk hyrdebrev, som de andre biskopper medunderskrev, også Islands, Slesvig-Holstens og Lauenborgs bisper.

Biskop Bloch udsendte 19. okt. en skrivelse til alle præster, om hvordan det hele skulle foregå: "Med længsel har jeg hidtil ventet på de i den kgl. anordning lovede exemplarer af kirkebøn og kollekter m.m., og nu næsten omtvivlede jeg, at samme ville komme så betimelig, at de kunne omsendes inden højtideligheden overalt i stiftet; derfor havde jeg allerede opsat nogle formularer, som jeg i mangel af de lovede breve med dags-posten ville have udsendt i stiftet, da jeg endelig idag modtog de exemplarer, som jeg sender:

1. De befalede kollekter og kirkebøn.
2. Confessio Augustana til opbevaring hos præsten.
3. Latinsk hyrdebrev fra samtlige bisper, til opbevaring i arkivet."

"Forøvrigt bliver følgende at iagttage", og så følger en lang række, med hovedregelen, at den kgl. anordning skal holdes overalt, hvor det kan lade sig gøre. Præsten skal søndagen før formane til på 1. og 3. festdag (fredag og søndag) at afholde sig fra uforsvarlige forlystelser og legestuer. "På alteret skal alterbibelen, som bør anskaffes i enhver kirke, ligge opslået mellem de to tændte alterlys og på højre side kalk og disk... til en højtidelig erindring for menigheden om de renere og værdigere begreber, som reformationen har givet os også om nadverens sakrament. Jeg ønsker, at der holdes kommunion ved begge gudstjenester, og at der begge dage indsamles til bibelselskabet, – og at brødrene ville bruge anledningen til at indføre den evangelisk-kristelige salmebog, hvor den endnu savnes... Endelig beder jeg mine værdige medarbejdere at ville opmuntre og formane deres menigheder til så fornufteligen og værdigen at benytte og bevare reformationens uskattelige fordele, at den sande oplysning, forenet med den redeligste sædelighed, d.v.s. Guds tilbedelse i ånd og sandhed, må vokse og forædles og lyksaliggøre både vort kirkelige og borgerlige samfund."

Samme dag skriver han: "Til kirkeministeriet (d.v.s. præsterne) i Viborg" om 1) søndagen før at indbyde skolernes børn, de, der har vist den stadigste flid og værdigste sædelighed, udtaget af lærerne, til at møde i borgerskolen lørdag kl. 8, for at modtage nogle bibler og bøger, som jeg – biskop Bloch – på nævnte tid vil uddele gratis til de værdigste". Ligeledes skriver han samme dag til kirkeinspektionen om at "ville foranstalte, at begge stadens kirker til festen bliver anstændig rengjorte og med smag efter evne og lejlighed prydede, at altertøj og messeklæder besørges så rene og sømmelige som muligt(!), at de fornødne vokslys er til stede på alteret,... og til aftensangen, så kirkerne kan oplyses til fornødenhed."

Byens avis, "Viborg Samler", har 30/10 et avertissement fra politimesteren: "Ingen offentlig forlystelse, såsom skue-

spil, bal og deslige, tillades på ingen af de tre dage. 1. og 3. dag på festen skal alle arbejdets sysler hvile.

Politi ved indgangen til kirkerne for at formene enhver adgang, af hvem nogen uorden kan befrygtes."

3/11 findes referat af festlighederne i bladet: Den 30. oktober om aftenen ringedes med alle kirkernes klokker, også stormklokken. D. 31. og de følgende 2 aftener blæstes der salmer fra Søndre sogns kirke fra kl. 6 1/2 til 7. Domkirken var i koret og på pillerne behængt med festons og blomster, "alt af virkelige grene, da det sjældent milde efterår, uden stærk nattefrost, gjorde det muligt, at træerne endnu havde deres løv." Ved aftensangen kl. 3 var kirken oplyst med vokslys. Borgerskolens ældste pigebørn sad, klædt i hvidt, på de 6 bænke ved opgangen til koret, drengene stod i korstolene.

Biskoppen prædikede over Johs. 8.18: "Jeg er Verdens lys", men det har redaktøren, Just, ikke fundet grund til at meddele.

Ikke mindre højtidelig var lørdag d. 1. nov. I BORGERSKOLEN kl. 8 holdt biskop Bloch, efter at en reformationssalme var sunget, en opmuntringstale til den nu et år bestående skole med dens 200 børn, samt tilsagde dem flidsbelønninger. Derpå talte kammerråd Just til børnene, og de sang en af ham forfattet salme. Derefter uddelte biskoppen sine bøger. Kl. 10 talte på LATINSKOLEN adjunkt N. V. Dorph om "Viborgs fortjeneste af reformationen" (vil blive meddelt i et par flg. numre af bladet), derefter talte rektor, og der sluttedes med en reformationssalme af evangelisk-kristelig salmebog. Gudstjenesten d. 2. nov. begyndte i Søndre sogn 1 time før, kl. 9, så at også denne menighed, der omfatter omtrent halvdelen af byen, kunne få musik til orglet. Aftensang var der kun i domkirken. Den var ved disse fyldt af mennesker af alle aldre; "både sidegangene og stolene var fulde, så at man kunne overbevise sig om, at den ellers almindelige tomhed i kirkerne ikke er en følge af mangel på mennesker, men på

lyst til at søge gudstjenesterne."

Der blev, som nævnt, ved disse gudstjenester samlet ind til DET DANSKE BIBELSELSKAB, hvilket Bloch var ivrig efter at støtte. Når han kom rundt på visitatser talte han tit om værdien af at læse bibelen. D. 13/7 1810 skriver han tit til provsten angående degnen Schouboe, Thise, der "efter mine opmuntringer, holder bibellæsninger om nogle valgte tekster af gammel og ny testamente for almuen i Thise, om sommeren hver lørdag kl. 12 1/2 til 2 1/4, og i kirken hver søndag, når lejlighed gives . Jeg beder Dem tilkendegive degnen min tilfredshed for hans iver, og at jeg skal påskønne hans flid, og De bedes opmuntre de andre degne og skoleholdere i Deres provsti til at efterligne det gode exempel." Man har opfattet dette som en virkning af den pietistiske vækkelse, som havde været i Salling, og det er muligt, at det er rigtigt; men samme degn er der senere en mængde skriverier om, og i Blochs sidste landemode meddeles, at degnen Schouboe i Thise, efter at have været suspenderet i 2 år, er blevet afskediget på grund af sindssvaghed med pension af 10 rbd. sølv, der udredes af eftermanden plus 5 tdr. byg af Thise skolevæsen og 5 tdr. byg af provstiets lærerhjælpekasse.

Efter at bibelselskabet er stiftet i København, er Bloch optaget af at få oprettet et bibelselskab for Viborg stift, og kort efter reformationsfesten, d. 20/11 1817, skriver han til alle præster, at der vil blive oprettet et sådant selskab for stiftet og beder præsterne om at indsamle hertil i menighederne og om at "få meddelt, hvilke gudfrygtige og skikkelige familier, der savner bibelen i deres huse, og som tillige kunne være så trængende til gratis at erholde et exemplar."

Ved et højtideligt møde året efter stiftedes "Bibelselskabet for Viborg stift." Professor Jens Møller, Blochs ven, der arbejdede ivrigt for denne sag, talte i domkirken om bibelsagen som forsynets middel mod tidens sygdom, dens selvrådighed og sædelige fordærvelse (Vækkelsernes frem-

brud i Danmark VI s. 17) og Bloch lover at omtale sagen overalt, hvor han kommer på visitats. Dagen efter landemodet 1820 holdes den første generalforsamling. Indtil 1827 var uddelt 251 bibler og 931 ny testamenter.

Endnu en sag arbejdede Bloch for at få fremmet. På landemoderne 1817 og 1818 taler han om at få oprettet et STIFTSBIBLIOTEK, og han får udvirket et kgl. reskript af 16/4 1817, der bestemmer, at "den under navn af stiftsprovstiets kapital blandt Viborg stifts offentlige midler indestående kapital på 1470 rdl. skænke Vi allernådigst til grundlag for et stiftsbibliotek for Viborg stift."

26/1 1821 skriver han til præsterne: "Under nuværende trykkende tidsomstændigheder har kun få mænd af gejstligheden evne til at vedligeholde egne bogsamlinger og forny de videnskaber, som er disse hæderlige mænds prydelse. . . . Således må mange videnskabens elskere, som havde både lyst og kræfter til ej alene at søge at udvide deres kundskaber, men og at meddele dem til deres børn, af hvilke en stamme af lærde mænd kunne fremgå, nu sukker i nødtvungen åndelig uvirksomhed. Jeg har derfor længe ønsket, som jeg og med glæde har erfaret, at flere af mine gejstlige medbrødre ytrede, at Viborg, ligesom Sjælland, Fyen og Aalborg, skulle erholde et offentligt bibliotek." Nu beder han provster og præster arbejde på at rejse penge hertil blandt deres medborgere, alt hvilende på almindelig velvilje og ædel interesse for den gode sag. "Selv vil jeg beredvillig give et godt exempel med at skænke en betydelig del af min egen bogsamling til dette offentlige brug." Sv. Aakjær skriver i sin lille bog: "Viborg stifts bibliotek 1817-1942", hvorfra jeg har forskelligt af det her meddelte: "Men biskop Bloch var ikke af den slags folk, der giver noget bort uden særdeles klækkelige renter".

Det er en skrap dom, som ikke er ukendt i Viborg i tiden, men et faktum var, at da Bloch var død, havde han ikke foræret af sine bøger til biblioteket. Hans eftermand, biskop Øllgaard, købte ved auktionen efter hans død en

stor del af hans bøger, der sammen med store boggaver fra kongens bibliotek, som med skib blev fragtet til Randers og med kåg op ad åen til Bruunshåb, og fra fonden "ad usos publicos" dannede grundstammen i biblioteket. Der lejedes lokaler i Mogensgade nr. 9, og adjunkt Reiss tog sig af biblioteket; men biblioteket kom ikke rigtig i skik; først 1826 anskaffedes reoler.

Flere gange afæskes Bloch erklæringer om aktuelle kirkelige problemer. Her skal nævnes tre:

Biskop Münter udbeder sig Blochs tanker i anledning af forslag om ændringer i den anordnede BISPEEKSAMEN. Bloch svarer 14/3 1809: "Jeg formener, at i de fleste stiftsstæder findes i det mindste nogle præster, som kunne bedømme en kandidat i theologisk dogmatik, Ny Testamentes fortolkning og pastoraltheologien. I henseende til kirkeretten kunne et medlem af stiftsretten blive tilkaldt som censor. . . . Egentlige theologiske seminarier bliver ikke anvendelige, da de theologiske kandidater i stæderne kun er få. Derimod kunne det måske pålægges de i stiftet sig opholdende og conditionerede kandidater årligt at modtage af biskoppen en tekst eller et thema til udarbejdelse, og derefter til bestemt tid at indfinde sig med en sådan prædiken til biskoppens gennemlæsning. Ligeså kunne også ved samme lejlighed aflægges en kateketisk prøve."

"Den kgl. commission til kirkelovenes revision" udbad sig hans tanker om "Præsternes og deres medhjælperes embede og om KIRKENS MYNDIGHED MOD DE UBODFÆRDIGE". Danske Lov påbyder, at der i sognene skal være 1 eller 2 af de gudfrygtigste, bedste og vederhæftigste mænd til at være præstens MEDHJÆLPERE, som skal være hans "bistandere" til at erholde kristelig skik.

Bloch svarer 13/12 1819: "På den ene side erkender jeg rigtigheden af den bemeldte grundsætning, at en fuldkommen afskaffelse af gejstlighedens opsyn med sædeligheden ikke synes tilrådelig, . . . men at en anordnet myndighed til

sædelighedens overholdelse bør betroes den. På den anden side forudser jeg, at mange og store vanskeligheder vil møde ved udførelsen heraf." Han er enig med dem, der nærer tvivl om dette forslag og ønsker det udsat. "Efter min fulde overbevisning og såvidt min erfaring rækker, bliver det en højst betænkelig sag at betro en myndighed, der kan misbruges, i enkelte mænds hænder. Mangen præst vil finde sig ilde tjent med at få overdraget en sådan myndighed... og som oftest vil han ikke gøre brug af den, hvis udførelsen vil gøre ham forhadt... Ja, jeg er af den formening, at lovudkastet, når det skulle sættes i kraft i hele sin udstrækning, snarere vil stifte forargelse og skade den gode sag.... Meget ville det bidrage til at standse usædelighed og fremme religiøsitet og sædelighed at våge med stræng myndighed over, at søn- og helligdage ikke vanhelliges med unødvendigt arbejde eller svir og drukkenskab, at offentlige skænkesteder ikke længer står åbne om aftenen end til lovbestemt tid, at der ikke mere udskænkedes til unge under en vis alder, og endelig med passende straf sættes grænse for åbenbar løsagtighed, hvilken last er blevet så almindelig mange steder, at de uægte børns overhåndtagende antal, ligesom og de ulykkelige forførte og forladte kvinders mængde både forårsager forargelse og uorden i det borgerlige selskab og ikke lidet bidrager til den trykkende armods forøgelse."

Stiftsprovst Ursin skriver i "Stiftsstaden Viborg" (1846) s. 50, at i årene 1814-23 var af 881 fødte 102 uægte og 31 dødfødte; – og s. 56: "forholdet mellem de ægte og uægte børn forværres stadig, i de allerseneste år er næsten hvert 6. barn født uden for ægteskab." Så der er noget om det med de mange uægte børn!

Samme kommission spurgte året efter Bloch "om de pligter, der påligger præsterne med hensyn til DÅBEN". Han svarede 11/12 1820: "Længe har den uskik fundet sted, at præsterne lod børnene blive ofte flere år inden deres hjemmedåb. Forslaget indeholder i den henseende

passende lovbestemmelser, ligesom og det øvrige med dåbens salmer nøjagtig og på en passende måde foreskrives.,. . Jeg finder intet andet at bemærke end, at enhver barnefødsel efter min mening skal anmeldes for sognepræsten, der så underretter degnen. . . . For at hjemmedåb kan forrettes med desto større værdighed og højtidelighed, . . . kunne det måske være tilrådeligt at foreslå. . . ., at ikke andre end en ordineret mand må forrette hjemmedåb; men da det, når barnet findes i øjeblikkelig livsfare, ikke altid er gørligt straks at få en ordineret mand til at forrette dåben, og det ofte kunne volde ubehageligheder, når præsten, afhentet ved nattetid, ikke efter vedkommendes formening indfandt sig hurtigt nok, så drister jeg mig ikke til at foreslå en sådan forandring, – men henstiller denne ytring til det høje og oplyste kollegiums omsigtsfulde bedømmelse, om ikke – men kun i tilfælde af barnets livsfare – nærmeste skolelærer eller faderen, men aldrig jordemoderen eller nogen kvindeperson,– døber barnet i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn og beder Fadervor."

Når noget lå Bloch på hjerte at få sagt, havde han 2 veje at tage det frem, ved landemodet og ved at udsende cirkulærer til præsterne eller skoledirektioner herom. Her har allerede været nævnt exempler på begge, men der kan være grund til at nævne flere.

Først fra LANDEMODERNE, fra synodalakterne. I 1810 var det særlig konfirmationsforberedelsen, han talte om, og da der hvert år er flere skrivelser herom, er der grund til at omtale den: "Der skal være mindst et halvt års forberedelse. Præsten bør ikke antage nogen, og allermindst drenge, da drengene ej alene sædvanligvis modnes sildigere end pigerne i forstand og skønsomhed, men og er i det borgerlige selskab og i det daglige liv underkastet et strengere ansvar for deres sædelige forhold og handlemåde, . . . under den lovbefalede alder til konfirmation; man

bør endog så vidt mulig søge at holde dem nogen tid tilbage, for at de kan vorde befæstede ej alene i kristelig kundskab, men tillige i det, som er endnu vigtigere, i sindighed og moralsk karakter. . . Jeg indsender til kancelliet en forestilling om at være sparsom med dispensationer."

Alligevel indsendes der hvert forår ansøgninger om aldersdispensation, som Bloch kan anbefale, når præsten bevidner børnenes gode kundskaber. En præst søger om dispensation for 4 unge; Bloch anbefaler de 3 på grund af anbefalingen, den 4. indstilles til at gå i skole et år endnu. En sognepræsts ansøgning om dispensation for hans søn, der mangler nogle måneder i den rette alder, tilbagesendes med henvisning til, at sognepræsten ikke må give sine sognebørn et dårligt exempel. Det var meget vigtigt med konfirmationen, rent borgerligt også, da der var konfirmationstvang. En 20-årig, der kommer på session, tilbagevises med besked om at komme igen inden en vis tid, men konfirmeret, – og der trues med tugthus, hvis det ikke sker.

Når man var konfirmeret, skulle præsten give vedkommende skudsmålsattest; det var en aldeles nødvendig legitimation, både kirkeligt og borgerligt. Derfor var der så mange sager herom.

Ved landemodet 1811 foreslår Bloch, at der ligesom ved Sjællands landemode skal oplæses videnskabelige afhandlinger, og han oplæser selv et stykke af sin oversættelse og omarbejdelse af Jesu Siraks tankesprog.

Her skal nævnes nogle af disse afhandlinger, som blev oplæst de følgende år med karakteristiske titler. 1812 oplæste pastor Stockholm "en metrisk oversættelse af Esaias 5", og pastor Sadolin en afhandling om, "hvorledes religionslæreren kan og bør benytte de menneskelige følelser." I 1815 læste provst Worsøe "Bidrag til en mulig anvisning om bygning af lerbanket grundmur, især med hensyn til de nye almueskole-bygninger på landet." Bi-

skoppen mente, at den burde indsendes til kancelliet. I 1819 læste pastor Bjerregaard "Moralsk eksempelsamling af den ældre og nyere historie". I 1821 havde pastor Sadolin indsendt en latinsk bearbejdelse af de steder i evangelierne, som indeholder Jesu lærdomme om menneskesjælens tilstand efter døden. Den fandtes værdig til udgivelse.

Ved landemodet 1813 indviede biskoppen ved en latinsk tale om "det kirkelige opsynsembedes vigtighed" de 4 stiftsamts-distriktsprovster ("amtsprovster") til deres embede.

Tillige meddelte han, at amtsprovsterne skal have 1 1/2 td. byg af hver kirke, og kancelliet har givet samtlige amtsprovster løfte om forflyttelse til de bedste sognekald i deres kreds. Ved samme lejlighed læste provst Worsøe en afhandling om "Dogmehistoriens populære behandling, betragtet som et væsentlig afsavn i tidsalderens bestræbelse for folkeoplysning."

Ved landemodet 1818 taler biskoppen om skriftemålet, som skal holdes om lørdagen før søndagsaltergangen. Nogle steder holder præsterne det om søndagen før gudstjenesten. Det må kun gøres som en undtagelse for svagelige gamle folk eller frugtsommelige kvinder.

Ved landemodet 1819 foreslår biskoppen, at der "hvert år inden landemodet afholdes herredskonventer, hvor man rådslår om en og anden vigtig sag til fremsættelse ved landemodet, og ligeledes vil jeg ønske, at enhver præst i forvejen samlede sine medhjælpere hos sig, for med disse at overlægge, hvad der kunne findes gavnligt for menighedens åndelige tarv, om laster og misbrug, om indretninger til oplysning, sædelighed og god ordens fremme."

Af Blochs cirkulærer, "hyrdebreve", skal nævnes et par stykker:

I anledning af "de frygtelige småkopper, der har bredt sig heromkring", skriver han i oktober 1808: "Pligt og samvittighed byder os (at bruge) afværgemidler (vaccina-

tion) og at opmuntre folk til sammes hurtige afbenyttelse... Ved at foreholde dem det vigtige religionsbud, at vi ej skulle forhindre de små børn fra at komme til Jesus, men tværtimod bidrage efter evne til, at disse kunne med sund sjæl i et sundt legeme vorde duelige her i verden og for evigheden".

13/12 1827 hedder det: "Ifølge Danske lov 2.IV.13 skal præsterne to gange om året, palmesøndag og 4. søndag i advent, oplæse fra prædikestolen anordningen om de personer, som skulle afholde sig fra alterens sakramente: 1) Mennesker, som lever i åbenbart og ryggesløst levned, som f.ex. horkarle, horkvinder, skørlevnere og andre, 2) personer, som når de for at formanes for sådanne og andre laster indkaldes for præsten og hans medhjælpere, ikke vil møde, men fremturer i deres ugudelige levned.... Der er også meget af hensyn til den på mange måder stedse overhængende usædelighed og navnlig løsagtighed og skørlevned, at jeg ønsker denne årlige oplæsning, vedkommende til formaning og advarsel."

Ved hvert nytår tilskrev Bloch præsterne, og disse breve, som i regelen begynder med en række praktiske ting, der skal indskærpes, slutter med en tak til præsterne med ord, der lyser af megen venlighed mod "hans medarbejdere".

1/1 1809 hedder det: "Så slutter jeg nu dette mit første brev i det begyndte år og på sammes første dag med velment tak til samtlige kære brødre for den hjertelige fortrolighed, De i den forbigangne tid har vist mig. Ligesom jeg fremdeles anbefaler mig selv til Deres broderkærlighed, og således tilønsker jeg Dem alle og Deres familier alt held og Guds velsignelse. Lader os, mine brødre, være og vedblive enige i gensidig kærlighed, i fælles tro og i retsindig samvirkende bestræbelse for religionens, dydens, menneskehedens, d.v.s. Guds egen sag....

Deres tjensligt forbundne
hengivnest og tjenstberedvilligst
ven og broder.

Bloch."

28/12 1826 hedder det: "I de samfulde 21 år jeg har været biskop her i stiftet, har jeg haft den glæde at kende blandt stiftets gejstlige mange oplyste og hæderlige mænd, som med mig har virket med ærlig flid til vore fælles store formål, til oplysning og sædelighed. Og Gud, som er mægtig i menneskelig broderlighed, lagde sin nåderige velsignelse i vort arbejde... Han, fra hvem al god og fuldkommen gave kommer, har givet vækst til ordets himmelske sæd, som er udstrøet i de menneskelige sjæle til dydens og lyksalighedens fremme. Tak være da det guddommelige forsyn, som hidtil kronede vor redelige idræt med held! Held os, mine kære brødre! – Må vi fremdeles vedblive at være flittige og tro i vor gerning og arbejde utrætteligt, medens det endnu er dag, for at vi, ved dagens ende, kunne gøre Gud regnskab for de mange os anbetroede, af Jesus, vor fælles overhyrde, – genløste menneskesjæle, – og da af ham, den retfærdige dydens belønner, at modtage den os forjættede saligheds evige løn." Han slutter med gode ønsker for fædrelandet, for alle brødrene, og med tak for al venlighed i afvigte år.

Landsfaderen, Frederik VI., kom på sine rejser i landet også i 1824, 1826 og 1828, til Viborg. Fra det sidste besøg skal bringes noget fra Viborg Samlers referat: Mandag morgen den 16. juni kl. 8 1/2 behagede det Hans Majestæt at lade embedsprotokollerne fra byen og dens omegn forevise, beså borgervæbningen, var på latinskolen, hvor eleverne sang, rektor talte og examinatorier påhørtes i forskellige klasser, og var på rådhuset. Om middagen var der taffel hos stiftamtmanden, hvortil byens embedsmænd og honoratiores var indbudne. (Her blev der afsunget sange af borgmester Gundelach og biskop Bloch!) "Efter taflet begav Majestæten sig hen i domkirken for at tage allernådigst i øjesyn det sjældne fortidsminde, den under kirken

byggede, af sit grus ved vor stiftsøvrigheds omhu fremsprungne skønne kryptkirke*), som var festligt oplyst, hvor Majestæten hilstes med en af stiftsprovst Schytte forfattet sang og tale. Fra kryptkirken gik toget til den udenfor byen anlagte kirkegård. Om aftenen kl. 9 bragtes Majestæten et fakkeltog udenfor Allerhøjstsammes vinduer, hvorfra kongen hilste på det forsamlede folk. Et kor sang, og det sluttede med et vivat (et leve) og 9 gange gentaget hurra, og natten igennem var byens æresporte illuminerede."

Om Blochs personlige forhold i Viborg skal nævnes, at hans hustru d. 22/11 1811 fødte en datter, der blev døbt 11. september og fik navnet Marie Kirstine. Justitsrådinde Jespersen "stod hos". Hun var en god ven af familien. Da Blochs kom til Kristiansand, var hendes mand assessor i stiftsretten der, og et år efter at Blochs var kommet til Viborg, kom Jespersens dertil, han som justitiarius i landsoverretten, og han var flere gange i ret lang tid konstitueret som stiftamtmand. (En søn, Jacob Vilhelm Jespersen, født i Kristiansand, giftede sig med Marie Bloch). 26. jan. 1814 fødtes en søn Hendrich (Erasmus) Bloch, 24/9 1817 sønnen Hilmar Erasmus Bloch, der døde som barn, og tilsidst en datter, Hanne Justine Sophie, d. 20. juli 1819,

*)I dette år var begyndt en stor reparation af domkirken. Samme tid blev ligene optaget af kryptkirken og uden nogen videre orden ombyttede i kirken, og en del ført ud på kirkegården. Krypten var inddelt med skillerum mellem pillerne; disse skillerum blev nedbrudt, og stenene anvendt til gulv. Murene blev udvendig istandsatte og malede m.m. Det kostede 4130 rdl. (Samlinger til Jysk historie og topografi III s. 297-98).

hjemmedøbt af faderen og fremstillet 4. aug. To dage senere, d. 6. aug., blev den ældste datter, Louise Amalie, gift med overlærer ved den lærde skole i Viborg Niels Vinding Dorph. Vielsen blev foretaget af biskoppen i hjemmet med kongebrev. Antagelig har brudens moder ikke været helt restitueret efter sin barnefødsel.

Bloch var ved sit ægteskab blevet en meget velhavende mand. I 1810 var byens 3 højeste skatteydere: Bloch (6650 rdl.), stiftsprovst Astrup (3184 rdl.) og provst Zahrtmann (2800 rdl.), jfr. Viborg købstads Historie, s. 593. Som biskop havde Bloch som allerede nævnt 3000 rdl., så resten af hans indtægt må være indkomst af formuen. Han var interesseret i at arbejde med sine penge og satte dem for en del i ejendomme. Han købte således et hus lige ved bispegården til sin søster, Martha Christiane, der var enke efter postfører Chr. August Kalb. Han købte garveriet ved søen, der blev solgt ved auktion efter hans død, sammen med to andre ejendomme. I boet efter ham var der 51 rentebærende obligationer fra private (en del præster), den største på 5000 rbdl. Han havde penge-mellemværender både med Hamburg og London og boghandlerregninger fra Altona og København.

I 1824 døde bispinden. Annoncen i Viborg Samler d. 6. nov. lød.: "Sidstafvigte torsdag d. 4. nov. kl. 11 formiddag behagede det Gud ved en stille og rolig død efter mange og hårde lidelser at bortkalde til et bedre liv min dyrebare og uforglemmelige hustru, Christine Meincke, i hendes 43. år, efter at hun i 26 år og 4 mdr. havde været min trofaste ledsagerinde på livets bane og i dette vort lykkelige ægteskab skænket mig 6 gode børn, af hvilke en søn allerede modtager sin forklarede moder i hine salighedens blidere egne; de øvrige 5 efterlevende børn begræde tillige med mig deres ømmeste, huldeste moder; ikkun håbet, som religionen skænker os, atter engang at samles med hende hos Gud, formår at lindre os denne smærtelige følelse af uoprettelige tab. Fuldeligen overbeviste om, at

vore nærværende og fraværende venner, ja, alle de, som kendte den hedenfarnes værd, oprigtigen deltage i denne vor billige og dybe sorg, frabede vi os videre condolence."

Hun blev begravet i stilhed d. 12. november.

Den 3. juli 1830 døde Bloch ganske uventet. Han havde ellers været rask. I nov. 1823 havde amtsprovst Stokholm måttet holde ordination "formedelst biskoppens sygdom." Men det har vist været noget ganske forbigående. Hans gode ven, professor Jens Møller, skriver i nekrologen om ham (Nyt theologisk Bibliothek XVIII, 1830, 350 flg.): "Da salig Bloch i sommeren 1829 besøgte København, var han endnu såre rask, munter, ja, endog hurtig i sine bevægelser, hvorfor alle ventede, at han endnu skulle havt en række af leveår tilbage. Han talte med glæde om sin udsigt til at bringe sin eneste søn om nogle år til universitetet. Biskop Münters uventede død i dette forår gjorde et stærkt indtryk på ham. Selv blev han, end mere uventet, (thi aldeles sund og uden nogen foregående sygdom) bortkaldt, formodentlig ved et krampeslag. Han døde d. 3. juli 1830 stille, om morgenen, i sin seng."

I dødsannoncen står der: "Gud hjemkaldte 3. juli 1830 ved den roligste og blideste død vor ædle, uforglemmelige fader, efter at han med glæde og tak til forsynet få dage i forvejen havde fyldt sit 69. år. . ."

I boet findes en regning fra stiftfysikus Lind på 160 rdl., og det tilføjes, at det er bl.a. for hans forsøg på om muligt at bringe biskoppen til live igen.

Fra Viborg Samlers referat af begravelsen: "Den 9. juli begravedes biskop Bloch. En talrig skare såvel af indbudne som uindbudne ledsagede den af alle ligeså højt agtede som inderligt elskede hedengangne til hans hvilested. Kisten, prydet med egeløv og den afdødes ordens-insignier, blev af stiftets talrige forsamlede præster, fra sørgestedet båret til kirken. Pastor Friis (sognepræst ved Søndre sogns kirke) tolkede i en skøn og hjertelig tale, hvad fædrelandet,

Billedhuggeren *H. E. Freunds* gravmæle over biskop Jens Bloch og hans hustru på den i 1808 indviede kirkegård i Viborg, jfr. s. 51. Zacho fot.

videnskaben og de efterladte fader- og moderløse børn havde mistet. Provst Theilgård udviklede i et kort foredrag den blidhed, humanitet, hvormed han stedse havde behandlet gejstligheden, der i ham havde mistet en elsket fader. Første afdeling af en kantate af rektor Hasselbalch blev sunget. Under sørgemusik blev kisten båret af borgere fra kirken til kirkegården, ved hvis indgang præsterne modtog kisten og bar den til graven. Her talte pastor Ursin. Han viste, hvorledes han i sit livs forskellige forhold overalt havde efterladt sig et elsket minde, som de trængendes velgører, og ligesom han mangen gang havde lyst Guds fred over menigheden, så lyser han den endnu fra evigheden over sine sørgende efterladte, over konge og fædreland. Anden del af sørgekantaten blev afsunget. Vistnok vendte ingen af de tilstedeværende tilbage, uden at være gennemtrængt af den vemodige følelse, der så dybt griber os ved synet af den hjemkaldte ædlings båre."

Det tog lang tid med boopgørelsen; først 26/5 1835 forelå det endelige resultat. Boet gav 97.841 rdl. til deling mellem de 5 børn.

Børnene rejste på deres forældres grav et meget smukt monument af billedhuggeren H. E. Freund.

*

Biskop Bloch var ikke en mand, der tænkte nye tanker og gik frem ad ukendte veje; han var et barn af sin tid, oplysningstiden, ikke radikal, men konservativ. Med tidens optimisme midt i svære tider, med en stærk tro til oplysningens velsignelse, både menneskeligt og kristeligt. Ord som synd og nåde brugte han sjældent – til gengæld anvendte han udtryk som "det alvise forsyn", "den udødelige sjæl" og "ædel dyd" indtil det trættende. Han tænkte ikke store tanker om sig selv og var et fint, tjenstvilligt og hjælpsomt menneske, venligt tænkende, med forståelse for menneskers vanskeligheder. Det var derfor ikke mærkeligt, at han var afholdt i stiftet.

JENS BLOCHs fødselsdato angives på gravstenen på Viborg kirkegård at være 27. juni 1761. Faderen hed RASMUS JENSEN BLOCH, uden at hans afstamning dog har kunnet fastslås. Han var oprindelig skipper i Hals og beboede et hus sammesteds af hartkorn 0-3-0 under Hals ladegårds gods. Hans kone, ANNE KIRSTINE LARSDATTER, ses aldrig benævnt BANNER, men var formentlig beslægtet med de medlemmer af slægten Lassen, hos hvem hun og hendes mand jævnligt optræder som faddere i Hals' ældste kirkebog 1768-1814, således kommandør (vel betegnelse for skibsfører under: Det grønlandske Kompagni, der eksisterede i Ålborg 1764-70, jfr. P. L. Knudsen, Aalborg Bys Historie, bd. 3, 1933, s. 150) i Hals RASMUS LASSEN og skipper eller kaptajn sammesteds JØRGEN LARSEN.

Anne Kirstine Larsdatter døde i Hals og blev begravet 12. maj 1778, 50 år 13 dage gammel. Den 14. maj 1783 bortsolgte Rasmus Jensen Bloch ved auktion i Hals det meste af sit bohave her (LA Viborg, B 28 - D-10. Dronninglund og Hals birkers auktionsprotokol, 1771-95, fol. 282b ff.), og han er formentlig herefter flyttet til København, hvor han (ifl. venlig meddelelse fra registrator Niels Rickelt, Landsarkivet for Sjælland m.v.) døde af koldbrand på Frederiks hospital 13. jan. 1804, 70 år gammel og blev begravet på Holmens kirkes skibskirkegård. Han betegnes iøvrigt som "overstyrmand på vagtskibet i Sundet".

Rasmus Jensen Bloch ses kun at have haft én voksen søster, ANNE MARIE JENSDATTER, der døde i Nr. Uttrup og blev begravet i Nr. Sundby kirke 6. oktbr. 1774, 43 år 4 mdr. gl. Hun var gift med HENRICH JANSEN, der var født i Flensborg og døbt her (Marie sogn) 25. jan. 1709 og som – efter i mange år at have været bosat i Nr. Uttrup – flyttede til svogeren i Hals, hvor han døde og blev begravet 26. jan. 1776. 1767, da han endnu bor og er husmand i Nr. Uttrup, hedder det om ham, at han „tilforn

har faret for skipper og nu lever af, hvad han derved har forhvervet sig". Han havde 1. gang været gift med IDE MARGRETHE HACHILD. (LA Viborg, Bo D - 494, Ålborghus m.fl. amters skifteforretninger, nr. 577, 1777). Han ejede bl.a. flere skibsparter og mange værdipapirer og var i det hele taget meget velstående. Nettooverskuddet af hans bo udgjorde 3.898 rdl., der deltes med to lige store portioner á 1.949 rdl. mellem hans egne søskendebørn i Sydslesvig og svogeren, Rasmus Jensen Bloch.

Blandt bilagene til det meget omfattende skifte findes en kvittering fra ANNE PETERSEN i Nr. Sundby for "Jens Rasmussen Bloch hans kost her udi huset" fra 23.11. 1774 til 2.5.1775 til et samlet beløb af 11 rdl. 3 mk., der betales af Henrich Janson, og som bekræfter selvbiografiens oplysning side 7 om Jens Blochs undervisning i Nr. Sundby præstegård. (LA Viborg, Bo - D - 393, Ålborghus m.fl. amters skifteprotokol, 1773-77; Bo D-494, Ålborghus m.fl. amters skifteforretninger nr. 577, 1777).

Ifl. Jens Blochs selvbiografi side 7, efterlod moderen ved sin død 1778 3 børn. Den side 9 nævnte 1769 i Hals fødte søster, IDE MARIA BLOCH, døde i Hals samme år og blev begravet 15.3.1769, 5 uger gammel. Af de efterlevende 3 søskende kendes udover JENS BLOCH kun den side 100 nævnte søster, MARTHA CHRISTIANE BLOCH død i Viborg Søndre sogn 10.11.1842, 80 år gammel, der var gift med tidl. postfører på Sjælland, CHR. AUGUST KALB, der døde i Viborg domsogn 12.12.1825, 57 år gammel.

Biskop Jens Bloch's eneste side 99 nævnte efterlevende søn, HENDRICH (ERASMUS) BLOCH, født 26.4.1814, er utvivlsomt identisk med den jægermester Henrik Bloch, der ifl. Adresse-Avisen 1847 nr. 109 døde 4. maj 1847 "efter længere tids svaghed, i sit 34. år". Den yngste datter, HANNE JUSTINE SOPHIE BLOCH's skæbne kendes ikke.

JENS BLOCH
af HANS ØLLGAARD
er fremstillet i 500 exemplarer
i offset i Special-Trykkeriet, Viborg
Papir: 90 g Dalum no. 107-37
Omslag: Romanomslag no. 668-03
Indbinding: Chr. Henriksen & Søn, Skive